

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİ RASYONELLEŞTİRMEK

ENES BAYRAKLI, OĞUZ GÜNGÖRMEZ, HACI MEHMET BOYRAZ

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİ RASYONELLEŞTİRMEK

ENES BAYRAKLI, OĞUZ GÜNGÖRMEZ, HACI MEHMET BOYRAZ

COPYRIGHT © 2017

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Uygulama: Erkan Söğüt
Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
FIRSATLAR VE İŞ BİRLİĞİ ALANLARI	9
YAPISAL VE KONJONKTÜREL SORUNLAR	15
TÜRKİYE'NİN ÜYELİĞİ KONUSUNDA AB'NİN TUTUMU	21
SONUÇ: POLİTİKA ÖNERİLERİ	26

YAZARLAR HAKKINDA

Enes Bayraklı

Viyana Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitede Siyaset Bilimi alanında yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamladı. 2009-2010 yılları arasında İngiltere Nottingham Üniversitesi'nde doktora tezi için araştırmalarda bulundu. 2011-2013 yılları arasında Londra Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'nde uzman ve müdür yardımcılığı pozisyonunda çalıştı. Aynı dönem içerisinde 2012 Ağustos-Aralık ayları arasında kurucu müdür olarak Bükreş ve Köstence Yunus Emre Türk Kültür Merkezlerinde görev aldı. 2013 yılından beri Türk-Alman Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Aynı üniversitede Avrupa ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı Anabilim Dalı Başkanlığı görevini yürütmektedir. SETA Avrupa Araştırmaları Direktörlüğü görevini yürüten Bayraklı'nın çalışma alanları arasında, İslamofobyaya, Avrupa'da aşırı sağ hareketler, dış politika analizi, Alman siyaseti ve dış politikası yer almaktadır.

Oğuz Güngörmez

Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2014 yılında birincilikle mezun olmuştur. Şu anda Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. SETA İstanbul Avrupa Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak görev yapmaktadır. İlgilendiği araştırma konuları arasında Avrupa Birliği, Türkiye-AB ilişkileri ve Ortadoğu'da silahlanma yer almaktadır.

Hacı Mehmet Boyraz

2016 Haziran ayında Katip Çelebi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler (ana dal) ve Siyaset Bilimi & Kamu Yönetimi (çift ana dal) bölümlerinden birincilikle ve en üstün başarı (summa cum laude) ile mezun olan Hacı Mehmet Boyraz, Türk-Alman Üniversitesi Avrupa ve Uluslararası İlişkiler programında yüksek lisans öğrencisidir. Temmuz 2016'da SETA İstanbul Avrupa Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak göreve başlayan Boyraz'ın akademik ilgi alanları arasında Türk dış politikası, Avrupa siyaseti ve dış politikada yumuşak güç kullanımı yer almaktadır.

ÖZET

Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkilerinin başlıca dinamikleri mevcut ve kullanılmayı bekleyen iş birliği alanları ve özellikle son dönemde yaşanan krizlere sebep olan yapısal/konjonktürel sorunlardır. 1963 yılından itibaren süregelen ilişkiler inişli çıkışlı bir görüntü sergilemiş ve iki aktör zaman zaman kriz yaşasa da ilişkilerini sürdürebilme kararlılığını göstermiştir. Son dönemde ilişkilere kriz ve sorunlar damga vurmuştur. Taraflar arasındaki ilişkiler siyasi sebeplerle tıkanan müzakerelere değişik alanlardan birçok sorunlu konunun da eklenmesiyle birlikte daha çetrefilli bir hale gelmiştir.

Bu analiz Türkiye ile AB arasında son dönemde ortaya çıkan krizleri incelemektedir. Yukarıda zikredilen ikili ilişkilerde sorun yaratan temel konjonktürel ve yapısal sorunlar bu doğrultuda ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Diğer taraftan bütün bu sorunlara rağmen ikili ilişkilerin rasyonel bir zeminde devam etmesini sağlayan ve iki tarafın da çıkarına olan iş birliği alanları da ele alınmaktadır. Böylece Türkiye-AB ilişkilerinin mevcut durumunun bir fotoğrafı çekilmekte ve ilişkilerde ortaya çıkan krizin kaynakları analiz edilmektedir. Buradan hareketle ikili ilişkilerin yeniden rayına oturabilmesi için atılması gereken adımlar sonuç bölümünde politika önerileri olarak sunulmaktadır.

**Bu analiz
Türkiye ile
AB arasında
son dönemde
ortaya çıkan
krizleri
incelemektedir.**

GİRİŞ

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile 1963 yılında imzaladığı Ankara Anlaşması'nın üzerinden elli yıldan fazla bir süre geçmiş olmasına ve 2005 yılından beri üyelik müzakerelerini sürdürmesine rağmen Türkiye halen Birlik'e üye olamamıştır. İkili siyasi ilişkilerin yaklaşık yarım asrı bulan tarihine bakıldığında inişli çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. İki aktör arasındaki ilişkiler AB üyesi ülkelerde, Türkiye'de ve uluslararası sistemde yaşanan gelişmelerden kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz yönde etkilenmiştir.

Türkiye ile AB arasında son dönemde yaşanan gerilimlerde bu faktörlerin hepsi rol oynamaktadır. 1999-2005 dönemindeki bahar havasından sonra 2013 yılına kadar ilişkilerde bir durgunluk yaşanmıştır. Ardından Türkiye'deki mevcut iktidara yönelik Gezi Parkı Şiddet Eylemleri, 17-25 Aralık yargı darbesi ve 15 Temmuz askeri darbe girişimlerine AB'nin verdiği cılız tepki ve bazen de açık destek nedeniyle bir kriz dönemine girilmiştir. Diğer taraftan aynı dönemde Avrupa siyaseti de belirgin bir şekilde sağa kaymış İslam ve mülteci karşıtı aşırı sağcı partiler Almanya, Avusturya, Hollanda ve Fransa gibi ülkelerde gözle görülür seçim başarıları

elde ederek siyasi gündemi belirlemeye başlamışlardır. Böyle bir ortamda nüfusunun çoğunluğu Müslümanlardan oluşan ve tarihsel olarak Avrupa'nın ötekisi olarak görülen Türkiye'nin AB üyeliği için aldığı desteğin azalması bizleri şaşırtmamalıdır.

Bütün bunlara rağmen Türkiye ve AB yaklaşık yarım asırdır çeşitli alanlarda inşa ettikleri iş birliği ve entegrasyon sonucu gittikçe derinleşen karşılıklı bağımlılık nedeniyle ilişkilerini belli bir zeminde sürdürmek zorundadır. Bu açıdan ekonomik ilişkiler, mülteci sorunu, yasa dışı göç, güvenlik, terörizm ile mücadele ve enerji iki tarafın iş birliğini sürdürmek zorunda oldukları, fırsat ve avantajlar sunan alanlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Diğer taraftan iki taraf arasında konjonktürel ve yapısal olmak üzere ciddi sorunlar bulunmaktadır. Bu açıdan özellikle AB'nin terörle mücadelede uyguladığı çifte standart en büyük sorun olarak ön plana çıkmaktadır. Zira AB, DEAŞ gibi kendisi açısından da tehdit oluşturan terör örgütleri ile mücadelede Türkiye'ye destek verirken PKK, DHKP-C ve FETÖ gibi Türkiye'nin ulusal güvenliğini ve demokratik düzenini hedef alan terör örgütleri ile mücadelede söylem düzeyinde kalan cılız bir destek ile yetinmektedir.

Bir başka önemli sorun ise Avrupa'da 11 Eylül sonrası ortaya çıkan İslamofobik atmosferin Türkiye-AB ilişkilerini negatif yönde etkilemesidir. Bu atmosferin sonucu olarak bir taraftan aşırı sağ partiler Avrupa çapında güçlenirken diğer taraftan aşırı sağcı söylemler ana akım partilerin gündemi ve söylemlerini belirlemeye başlamıştır. Bu partilerin en temel politikalarından biri de nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'nin AB'ye üye olmasına karşı çıkmalarıdır.

Bu durumun bir sonucu olarak 2005 yılında müzakereler başlar başlamaz bazı fasıllar çeşitli bahaneler ile bloke edilmiştir. Fransa ve Avusturya gibi ülkeler müzakereler sonuçlansa bile Türkiye'nin üyeliğini referanduma götüreceklerini

açıklamışlardır. Bu sürecin müzakerelerin temel mantığı olan şartlılık ilkesini (conditionality) ortadan kaldırdığı çoğu zaman gözden kaçmaktadır. Son olarak AB'nin Türkiye'nin iç siyasi meselelerine doğrudan müdahil olması mevcut krizi daha da derinleştirmektedir.

FIRSATLAR VE İŞ BİRLİĞİ ALANLARI

Son dönemde Türkiye-AB ilişkilerine dair tartışmaların çoğu olumsuz bir düzlemde yürütülse de halihazırda taraflar arasında belli ölçüde bir entegrasyon gerçekleşmiştir. Birçok alanda da daha derin bir iş birliği potansiyeli bulunmaktadır. Özellikle ekonomi alanına bakıldığında iki taraf arasında 150 milyar avro civarında seyreden ciddi bir ticaret hacminin bulunduğu ve gerekli politikaların hayata geçirilmesi halinde bu rakamın çok üzerine çıkılabileceği ortadadır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin dış ticaretinde (ithalat ve ihracat) bir bütün olarak AB pazarı ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca Türkiye AB'nin en büyük beşinci ticaret ortağı konumundadır. Bu açıdan ikili ilişkilerde Türkiye ekonomi alanında AB'ye nispeten daha bağımlıyken bunun derecesi mutlak "tek taraflı bağımlılık" düzeyinde değildir.

2016 yılı baz alındığında Türkiye'nin en çok ticaret yaptığı ilk on ülke arasında AB üyesi altı ülke bulunmaktadır. En çok ithalat yaptığı ilk on ülke arasında AB üyesi beş ülke yer almaktadır. Avrupalı şirketler için Türkiye, Orta-doğu pazarına ulaşım açısından bir transit ülke olması sebebiyle büyük önem arz etmektedir. Ayrıca tarafların karşılıklı çıkarlarını sürdürebilmeleri için ilişkilerin istikrarlı bir şekilde devam etmesi gerekmektedir.

İkili ilişkilere bölgesel güvenlik, mülteci ve/veya göçmen sorunu ile mücadele perspektiflerinden bakıldığında ise Ankara-Brüksel arasında daha sıkı bir iş birliğine ihtiyaç duyulduğu açıkça görülmektedir. Benzer şekilde enerji alanında iki taraf arasında fırsatlar bulunmaktadır.

Bu fırsatlar yeni ve daha güçlü iş birliklerine imkan sağlayabilecek potansiyeldedir. Bu alanlarda ise her iki tarafın da birbirine ciddi anlamda ihtiyaç duyduğu ve bir "karşılıklı bağımlılık"¹ durumunun var olduğu görülmektedir.

Çalışmanın bu kısmında Türkiye-AB ilişkilerindeki fırsatlar ve iş birliği alanları ekonomi, güvenlik, mülteci krizi ve enerji başlıkları altında incelenmektedir. Ancak bu başlıkların kapsamlarının hayli geniş olması nedeniyle her birinde detaya inilmeksizin genel bir anlatım kullanılmakta ve değerlendirmeler uluslararası kurumların verileri ile desteklenerek somut hale getirilmektedir. Bir başka ifadeyle ikili ilişkilerdeki fırsatlar ve yeni iş birliği alanlarına dair mevcut durumun tespiti yapılmakta ve geleceğe dair bazı projeksiyonlar sunulmaktadır.

Ekonomi

Türkiye'nin 1963 yılında AET ile imzaladığı Ankara Anlaşması'ndan bu yana ikili ilişkiler inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Buna rağmen iki taraf arasında 2016 yılında 145 milyar avroyu bulan toplam ticaret hacmi ilişkilerin bir nevi nefes borusu olmuştur. Her kriz dönemi genellikle ticarete atılan yeni bir adım ile telafi edilmiştir. Coğrafi yakınlık ve Cumhuriyeti kuran elitlerin Batılılaşma politikaları sonucu Türkiye ekonomisi her zaman Avrupa'ya odaklanmıştır. Diğer taraftan AB ülkeleri ile ekonomi alanında geniş bir iş birliği alanı bulunması da bu politikanın rasyonel zeminini oluşturmuştur. Zira bütün üyeleri ile birlikte değerlendirildiğinde dünyanın en zengin pazarı, en büyük ticari gücü ve yabancı yatırımcıların en güvenli limanlarından biri olan AB, Türkiye'nin ekonomik açıdan sırtını dönemeyeceği bir konuma sahiptir. Nitekim 2016 yılı baz alındığında Türkiye'nin

1. Birçok uluslararası ilişkiler çalışmasında kendine yer bulan "tek taraflı bağımlılık" ve "karşılıklı bağımlılık" terimleri genellikle iki devlet arasındaki ilişkide birinin diğerine ihtiyacı veya bağımlılığını ifade etmektedir. Taraflar arasında simetrik bir denge olması ya da birbirine yakın olması halinde bu durum "karşılıklı bağımlılık", olmaması halinde ise "tek taraflı bağımlılık" olgusu ile ifade edilmektedir.

en çok ihracat yaptığı ilk on ülke arasında –Birleşik Krallık dahil– AB üyesi altı ülke bulunmaktadır. En çok ithalat yaptığı ilk on ülke arasında –Birleşik Krallık dahil– AB üyesi beş ülke yer almaktadır.² Sadece yakın dönemi gösteren aşağıdaki tablo incelendiğinde Türkiye'nin AB ülkelerine ürün ve hizmet bazında yapmış olduğu toplam ihracat ve ithalatın 150 milyar avro civarında seyrettiği görülmektedir.

TABLO 1. TÜRKİYE'NİN AB İLE TİCARETİ (MİLYAR AVRO) ³				
Yıl	İhracat	İthalat	Ticaret Hacmi	Ticaret Dengesi
2011	62,4	81,6	144	-19,2
2012	63,2	84,9	148,1	-21,7
2013	64,6	87,6	152,2	-23
2014	70,3	85,6	155,9	-15,3
2015	78,1	91,2	169,3	-13,1
2016	66,7	78	144,7	-11,3

Gümrük Birliği'nin imzalandığı 1996 yılından bu yana AB, Türkiye'nin ticaret ortaklarından biri olmuştur. Bu süreçte gayrisafi yurt içi hasılası dört kat artan Türkiye dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri haline gelmiştir. Yine Gümrük Birliği'nin sağlamış olduğu fırsatlardan ötürü AB merkezli yatırımcıların Türkiye'deki faaliyetleri hızlanmış ve Ekonomi Bakanlığının Haziran 2016'da açıkladığı verilere göre 50 bin yabancı şirketin 23 bininin AB merkezli olduğu görülmüştür. Benzer şekilde Merkez Bankası'nın verilerine göre sadece aynı yılın Ocak-Mayıs döneminde AB merkezli şirketler Türkiye'deki doğrudan yatırımların yüzde 64'ünü gerçekleştirmiştir.⁴ Ticari ilişkilere bu noktadan bakıldığında aslında

Avrupalı yatırımcılar için de Türkiye oldukça cazip bir ülke konumundadır. Zira genç nüfusa dayalı geniş bir pazarın bulunması, alım gücünün diğer bölge ülkelerine nazaran yüksek olması ve siyasi istikrar yabancı yatırımcılara kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca Ortadoğu ülkelerine Türkiye üzerinden açılmanın getirisinin daha yüksek olması Avrupalı yatırımcıları Türkiye'ye çekmektedir.

Bu gelişmelerde Gümrük Birliği ciddi bir rol oynamışsa da anlaşmanın imzalandığı dönemde iş başındaki hükümetin Brüksel'in sunduğu şartları tereddütsüz kabul etmesi sebebiyle Türkiye zaman içerisinde ticaret açığı vermeye başlamıştır. Bunun yanı sıra Türk ekonomisinin önceki dönemlerle kıyaslanamayacak düzeyde büyümesi ve AB'nin üçüncü ülkelerle ekonomik ilişkilerini derinleştirmesi gibi faktörler sonucunda anlaşmanın uygulanmasından kaynaklı sorunlar da ortaya çıkmıştır.⁵ Türkiye için yarattığı bu olumsuz durumun bir ölçüde telafi edilebilmesi ve ticaret hacminin artırılması adına güncel şartlar göz önünde bulundurularak Gümrük Birliği'nin yeniden ele alınması gerekmiştir. Bu noktada Ankara Brüksel'den karayolu kotalarının kaldırılması, AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarından yararlanılması, tarım sektöründeki düzenlemenin genişletilmesi ve Gümrük Birliği'nin işleyişine ilişkin komitelere katılımının sağlanması gibi başlıklar altında değişikliklere gidilmesini istemektedir.

Bu durum karşısında Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin masada tutulması adına havuç takiti olarak nitelendirilebilecek bir karar almıştır. Komisyon 21 Aralık 2016 tarihinde düzenlediği haftalık toplantıda Türkiye ile Gümrük Birliği anlaşmasının güncelleştirilmesi konusunda resmi görüşmelere başlamak için AB Konseyi'nden yetki talep etme kararı aldığını açıklamıştır. Açıklamada Gümrük Birliği'nin güncellenmesi-

2. "Türkiye'nin 2016'da İhracat Yaptığı 10 Ülke", TOLDD, <http://toldd.com/turkiyenin-2016da-en-cok-ihracat-yaptigi-10-ulke/>, (Erişim tarihi: 5 Temmuz 2017).

3. "European Union, Trade with Turkey", European Commission, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113456.pdf, (Erişim tarihi: 5 Temmuz 2017).

4. Selçuk Oktay, "Türkiye ile AB Birbirine Ne Kadar Muhtaç?", Deutsche Welle, 5 Ağustos 2016.

5. "Türkiye-AB İlişkileri", TC Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerine-genel-bakis.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 5 Temmuz 2017).

nin 29 Kasım 2015 ve 18 Mart 2016 tarihlerinde yapılan AB-Türkiye zirve kararlarında yer aldığı hatırlatılarak şu ifadeler kullanılmıştır: “Bu teklifle birlikte AB Komisyonu taahhütlerini yerine getirmeye devam ediyor. Gümrük Birliği’nin mevcut AB-Türkiye ticari ilişkilerini yansıtarak iyileştirilmesi tüm taraflara önemli ekonomik fayda sağlar”. Ancak şu ana kadar Brüksel’den somut bir adım gelmemiştir. Aksine Almanya’da yaşanan seçim sürecinde Türkiye neredeyse tüm partiler tarafından popülist bir şekilde seçim malzemesi haline getirilmiş ve bunun bir parçası olarak Alman Başbakanı Merkel Gümrük Birliği’nin güncellenmesini veto edeceklerini açıklamıştır. Mevcut durumda tıkanan Türkiye-AB ilişkilerinde iki tarafın da istekli olduğu somut adım atılabilecek tek alanın Alman iç siyasetinde yaşanan gelişmeler nedeniyle engellenme tehlikesi bulunmaktadır. İlerleyen zamanlarda atılacak somut bir adım Ankara-Brüksel hattında gerilen ilişkilerin yumuşamasına gözle görülür bir katkı sağlayacaktır.

Son olarak Arap Baharı süreciyle birlikte Ortadoğu ve Kuzey Afrika özelinde bölgesel konjonktürün değişmesi ve bölge ülkelerinde siyasi ve toplumsal istikrarın kaybolması hem Türkiye hem de AB için birçok problemi beraberinde getirmiştir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında inceleneceği gibi mülteci dalgası bu problemlerin başında gelmektedir. Bununla birlikte ekonomileri ayakta tutan siyasi ve toplumsal sütunların zarar görmesi neticesinde bu ülkelerdeki Türk ve Avrupalı yatırımcıların faaliyetleri durma noktasına gelmiş ve ticaret dibe vurmuştur. Ayrıca AB’nin 2013 yılında ABD ile büyük umutlarla başlattığı Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) görüşmeleri Donald Trump’ın göreve gelmesiyle birlikte rafa kalkmıştır. Gümrük Birliği’nin güncellenerek devreye sokulması Ankara ve Brüksel’in kayıplarının telafi edilmesinde bir nebze de olsa fayda sağlayacak, karşılıklı bağımlılık düzeyini artıran somut bir adım olacak ve bir süredir ilerleme sağlanamayan ikili ilişkileri canlandıracaktır.

Güvenlik

Türkiye-AB ilişkilerinde gelecek adına geniş iş birliği imkanları barındıran bir diğer önemli başlık güvenlik politikaları ile ilgilidir. Öncelikle Arap Baharı’nın Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yarattığı istikrarsızlık ve otorite boşluğunun son dönemde DEAŞ ve PKK/PYD gibi devlet dışı silahlı aktörler tarafından doldurulması sadece bölgenin geleceği açısından değil Avrupa’nın güvenliği açısından da telafisi zor tehditler barındırmaktadır. Suriye’deki kriz özelinde Türkiye güvenli bölge gibi daha uzun vadeli politikalar önermiştir. Ancak Almanya ve Fransa başta olmak üzere AB ülkelerinin kendi aralarındaki problemler, güvensizlik duygusunun had safhaya çıkması ve ulusal çıkarların merkeze alınması sebebiyle Brüksel krize karşı ortak bir politika geliştirememiştir. Bu durumda Suriye’de, Türkiye ve İran gibi bölgesel güçlerin yanı sıra ABD ve Rusya’nın yer aldığı çok boyutlu karmaşık bir denklem ortaya çıkmıştır.

Almanya’da yaşanan seçim sürecinde Türkiye neredeyse tüm partiler tarafından popülist bir şekilde seçim malzemesi haline getirilmiştir.

Bunun yanı sıra dikta rejimlerinin ve devlet dışı silahlı örgütlerin terör faaliyetleri sonucunda milyonlarca insan Avrupa ülkelerine ya göç etmiş ya da iltica başvurusunda bulunmuştur. Bunu takiben Avrupa’da sosyopolitik ahenk bozulmaya başlamış ve birçok kentte terör saldırıları yaşanmıştır. Bu süreçle birlikte Avrupa bütünleşmesine varoluşsal sebeplerden ötürü karşı çıkan aşırı sağcı ve radikal oluşumlar merkez siyasete yön vermeye başlamış ve AB’nin bütünleşme yönündeki hedefleri sekteye uğramıştır. Bütün bunlardan hareketle bölgedeki gelişmelerden en çok etkilenen Türkiye ile AB arasında bölgesel güvenlik konusunda zorunlu bir iş birliği ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Türkiye ve AB üyesi ülkeler arasında ulusal güvenlikten ziyade böl-

gesel ve hatta küresel güvenliğin temin edilmesi için daha fazla istihbarat paylaşımı başta olmak üzere yeni iş birliklerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Diğer taraftan bilindiği üzere Türkiye son dönemde milli ve yerli savunma sanayiinin güçlendirilmesi adına ciddi adımlar atmış ve bu konuda İtalya ve İngiltere gibi ülkelerle iş birliğine gitmiştir. Türkiye milli füze, tank, top sistemleri, gemi, helikopter ve insansız hava araçları başta olmak üzere savunma sanayiindeki yerli üretimi öz kaynakları ile gerçekleştirmeye başlamış ve bu konuda epey mesafe katetmiştir. Türkiye ile bu alanda tecrübesi bulunan Birleşik Krallık ve İtalya gibi AB üyesi ülkeler arasındaki bilgi paylaşımının artırılması geniş bir iş birliği imkanı sunmaktadır. Nitekim Birleşik Krallık Başbakanı Theresa May'in 2017'nin Ocak ayında Ankara'ya yaptığı ziyaretten ortak çalışma ve iş birliğini derinleştirme kararı çıkmıştır. Bu doğrultuda iki ülke 125 milyon dolar değerinde TF-X Türk savaş uçağını birlikte geliştirecekler.⁶

Buna rağmen özellikle Almanya ve Avusturya gibi AB üyesi ülkelerin savunma sanayii alanında Türkiye'ye yönelik bir ambargo uyguladığı gözlemlenmektedir. Bahsi geçen ülkelerin NATO üyesi ya da İttifak ile derin bir iş birliği içinde oldukları hatırlandığında bu alandaki iş birliğinin taraflar için yararlı olacağı ve genel toplumda NATO'yu güçlendireceği de açıktır. Türkiye'nin NATO'nun önde gelen güçlerden biri olması ve İttifak'ın koordine ettiği operasyonlarda aktif olarak yer alması AB için oldukça önemlidir. Zira Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Balkanlar'da doğan güç boşluğu neticesinde Bosna ve Kosova'da yaşanan etnik soykırımlarda AB'nin hareketsiz kalması uluslararası camianın tepkisini çekmiştir. Bölgedeki çatışmalar Türkiye'nin de yer aldığı uluslararası operasyonlar neticesinde durdurulabilmiştir. Türkiye benzer şekilde AB'nin Makedonya'daki Concordia ve Proxima, Demokratik Kongo

Cumhuriyeti'ndeki EUFOR ve EUPOL operasyonlarında da aktif rol almıştır.⁷ Dolayısıyla uzun süredir tartışılan ama bir türlü kurulamayan birleşik Avrupa ordusunun önündeki engeller düşünüldüğünde AB üyesi ülkelerin NATO'ya olan bağımlılıklarının devam edeceği öngörülmektedir. Türkiye ise NATO ve Avrupa kıtasının güvenliğine yaptığı katkı ile yeri doldurulamayacak bir müttefik konumundadır.

Mülteci Krizi

2010 yılında Tunus'ta başlayan Arap Baharı zamanla tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya yayılmış ve kısa zamanda bölgenin yerleşik sosyopolitik ve ekonomik dinamiklerini değiştirmiştir. Hem bölgedeki toplumsal hareketlerin bir sonucu olarak hem de bölgede ortaya çıkan devlet dışı silahlı örgütlerin faaliyetleri sonucunda milyonlarca kişi güvenli ve daha rahat bir yaşam için farklı güzergahlar üzerinden Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalışmıştır. Özellikle 2015 yılında farklı etnik kökenlerden gelen 1 milyona yakın göçmen/mülteci Akdeniz ve Ege üzerinden Avrupa ülkelerine ulaşmıştır. Bunun sonucunda aşırı sağ ve radikal oluşumların etkisiyle toplumsal tepkilerin çığ gibi büyümesi Brüksel'i Ankara'ya daha fazla yakınlaştırmıştır. Avrupa'ya ulaşan mültecilerin AB ülkelerine dağıtımı konusunda anlaşmaya varılamaması neticesinde 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanan "Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması" ilettilerle 18 Mart 2016'da Türkiye ve AB arasındaki krize bir çözüm bulunması amacıyla ortak bir metin üzerinde anlaşma sağlanmıştır.⁸ Bu uzlaşmaya göre "birebir mekanizması" çerçevesinde Ege Denizi'nden yasa dışı olarak Yunanistan'a geçen mültecilerin Türkiye tarafından geri alınması ve

6. Enes Bayraklı ve Hacı Mehmet Boyraz, "Birleşik Krallık Erken Genel Seçimleri", *SETA Analiz*, Sayı: 205, (Haziran 2017), s. 19.

7. Heather Grabbe ve Sinan Ülgen, "The Way Forward to Turkey and the EU", *Carnegie Policy Outlook*, (Kasım 2010), s. 9.

8. Bildiri için bkz. "18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi", T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (Erişim tarihi: 5 Temmuz 2017).

bunun karşılığında Türkiye’de bulunan bir Suriyeli mültecinin Avrupa’ya yerleştirilmesi ön-görölmüştür. Buna mukabil AB yeni müzakere başlıkları açmayı, Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecini canlandırmayı, Türk vatandaşlarına vize serbestisi getirmeyi ve toplamda 6 milyar avro mali yardım sağlamayı taahhüt etmiştir.

Uzlaşmayı takiben Türkiye, AB desteğiyle Ege Denizi’ndeki sınır güvenliğini artırmış ve bu sayede Türkiye üzerinden Avrupa’ya ulaşmaya çalışan mültecilerin/göçmenlerin sayısında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Nitekim AB’nin sınır koruma kurumu Frontex’in paylaştığı bilgilere göre 2015 yılında İspanya, İtalya ve Yunanistan’a ulaşan mülteci sayısı 1,8 milyondur. Türkiye ile imzalanan anlaşma sayesinde Türkiye-Yunanistan hattının kullanıldığı Doğu Akdeniz rotasında yüzde 72 gibi çarpıcı bir düşüş gerçekleşmiştir. Bu sayı 2016 yılında 511 bine, 2017’nin ilk yarısında ise 103 bine düşmüştür.⁹

Mültecilerin sayısındaki bu radikal düşüşten ötürü Türkiye’nin AB’nin karşı karşıya kaldığı mülteci krizinde üstlenmiş olduğu kilit pozisyonun değeri çok daha iyi anlaşılmaktadır. 2016 ve 2017’nin ilk altı ayını kapsayan Tablo 2 incelendiğinde Türkiye olmadan AB’nin mülteci krizi ile tek başına mücadele etmesinin zorluğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim kayıt dışı sınır geçişlerinin yoğunlaştığı bir ülke olması sebebiyle Geri Kabul Anlaşması (GKA) Türkiye için ciddi bir yük oluşturmaktadır.¹⁰ Ancak ilerleyen günlerde anlaşmanın geçerliliğini kaybetmesi iki tarafa da yarardan çok zarar getirecektir. Çünkü alınan tüm önlemlere rağmen illegal ya da düzensiz göçün yalnızca AB kurumları üzerinden kontrol altına alınması rasyonel olmadığı gibi Türkiye’nin 3 milyona yakın Suriyeliyi salt kendi kaynakları ile finanse etmesi

de oldukça maliyetlidir. Bu durumda mülteci krizinde Avrupa kıtasındaki siyasi ve toplumsal ahengin sağlanmasında AB’nin Türkiye’ye bağımlılığı ortadadır. Nitekim konuyla ilgili olarak anlaşmanın mimarlarından Avrupa İstikrar Girişimi (ESI) Başkanı Gerald Knaus *Die Welt* gazetesine yaptığı bir açıklamada anlaşmaya uyulan her haftanın AB’nin faydalanması gereken bir hediye olduğunu ifade etmiştir.¹¹

TABLO 2. AKDENİZ’DE 2016’NIN VE 2017’NİN İLK ALTI AYINDAKİ DURUM¹²

Varış Ülkesi	1 Ocak-12 Temmuz 2016		1 Ocak-12 Temmuz 2017	
	Ulaşanlar	Ölümler	Ulaşanlar	Ölümler
İtalya	78.255	2.526	86.121	2.206
Yunanistan	158.938	376	9.723	37
Kıbrıs	345	-	358	-
İspanya	2.476	87	6.973	114
Toplam	240.014	2.989	103.175	2.357

Enerji

Petrol ve doğalgaz gibi hidrokarbon enerji kaynaklarının temini konusunda açık bir şekilde dışa bağımlılığı bulunan Türkiye ve AB üyesi ülkeler ihtiyaçlarını dünyadaki hidrokarbon kaynaklarının yaklaşık yüzde 75’ine sahip Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile Rusya’dan temin etmektedir. Bundan dolayı söz konusu coğrafyadaki siyasi ve toplumsal istikrar bölgedeki enerji arzını doğrudan etkilemektedir. Öte yandan temin edilen enerjinin Avrupa ülkelerine hangi güzergah üzerinden transfer edileceği de en az enerji arzı kadar mühim bir konudur. Zira enerjinin güvenli bir rota üzerinden kesintisiz olarak Avrupa’ya ulaştırılmaması birçok krizi beraberinde getirecektir. Bu noktadan hareketle Türkiye bugünkü konumu

9. “Refugees/Migrants Emergency Response: Mediterranean Regional Overview”, United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), <http://reliefweb.int/topics/refugeesmigrants-emergency-europe>, (Erişim tarihi: 5 Temmuz 2017).

10. Ahmet İcduygu, “İnsan Kaçakçılığı ya da Kayıtdışı Sınır Geçişleri Üzerinden Türkiye, Suriye ve Avrupa Birliği Meseleleri”, *Birikim*, Sayı: 320, (2015), s. 30.

11. “Mülteci Anlaşmasının Mimarı AB’yi Uyardı”, *Deutsche Welle*, 30 Eylül 2016.

12. “Mediterranean Migrant Arrivals Reach 103.175 in 2017; 2.357 Deaths”, International Organization for Migration, <https://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-reach-103175-2017-2357-deaths>, (Erişim tarihi: 25 Temmuz 2017).

itibarıyla Avrupa'nın enerji arzının sağlanması için güvenli bir geçit (transit) ya da enerji aktarım merkezi (hub) olma yolunda hızla ilerlemektedir. Bilhassa Ortadoğu, Kafkaslar, Doğu Akdeniz ve Orta Asya bölgelerinin petrol ve gazının Avrupa ülkelerine güvenli ve ucuz aktarımında Türkiye etkin bir rol oynamaya adaydır.

Bu kapsamda AB ülkelerinin petrol ve doğalgaz ihtiyacının karşılanmasına yönelik Türkiye'nin de dahil olduğu en önemli projeler şu şekildedir: Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ndeki Şah Deniz 2 Gaz Sahası ve Hazar Denizi'nin güneyindeki diğer sahalarda üretilen doğalgazı ilk olarak 2018 yılında Türkiye'ye bağlayacak olan Trans Anadolu Doğal Gaz Hattı Projesi (TANAP). Söz konusu projeyi 2020 yılında Yunanistan ya da Bulgaristan üzerinden Avrupa'ya ulaştıracak olan Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) projesi. Bunun yanı sıra Avrupa Birliği INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe) programı kapsamında geliştirilen Güney Avrupa Gaz Ringi'nin ilk aşaması olarak Türkiye ve Yunanistan doğalgaz şebekelerinin enterkoneksiyonunu içeren -2003 yılında imzalanan ve 2007 yılında açılan- Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı (ITG) projesi.¹³

Rusya tarafından iptal edilen Güney Akım Boru Hattı Projesi'nin yerine inşa edilecek olan Rusya-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı projesi uzun süre Avrupa'nın doğalgaz ihtiyacını karşılayacak potansiyele sahiptir. Bu noktada Rusya ve Ukrayna arasındaki tansiyonun sık sık yükselmesi sebebiyle AB üyesi ülkelerin enerji arzı konusunda sürekli diken üstünde oldukları bilinen bir gerçektir. İki ülke arasında her sorun çıktığında ya da Ukrayna, Rusya ile arasına mesafe koyduğunda Moskova bu ülkeye verdiği gazı kural tanımaksızın kesmekte ve bunun neticesinde özellikle doğu Avrupa'da enerji krizi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Türk Akımı projesi

13. "Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri", TC Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri>, (Erişim tarihi: 5 Temmuz 2017).

Avrupa ülkelerinin endişelerini büyük ölçüde azaltacak potansiyelindedir.

Bahsi geçen bu proje ayrıca Türkiye ve AB arasındaki karşılıklı bağımlılığı da artıracaktır. Zira Brüksel enerji arzının kendi topraklarına güvenli bir şekilde ulaşması için Türkiye'ye daha fazla ihtiyaç duyacaktır. Ankara da enerji kaynaklarının bu rota üzerinden Avrupa'ya güvenli bir şekilde ulaşabilmesi ve bundan maddi açıdan istifade edebilmek için daha fazla çaba sarf etmek durumunda kalacaktır. Nitekim konuyla ilgili olarak bir dönem AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi olarak görev yapan Olli Rehn 2009 yılında European Policy Center'da verdiği konferansta Türkiye ve AB'nin enerji alanında her açıdan birbirlerine ihtiyaç duyduğunu ve bu konuda önemli bir iş birliği alanının olduğunu vurgulamıştır. Rehn Avrupa'nın büyük bir enerji marketine, Türkiye'nin de bu enerjiyi Avrupa'ya taşıyacak bir coğrafyaya sahip olduğunu söylemiştir.¹⁴ Ancak enerji alanındaki fırsatların daha fazla değerlendirilebilmesi için öncelikle siyasi açıdan pozitif bir gündem oluşmalıdır. Ayrıca bunu takiben Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) tek taraflı olarak bloke ettiği enerji faslındaki (15. fasıl) engelleme kaldırılması gerekmektedir. Zira bu faslın açılması hem Türkiye'nin AB ile enerji sektöründeki bütünleşmesini artıracak hem de Avrupalı enerji şirketlerinin Türk pazarına daha güçlü bir şekilde girmelerine olanak sağlayacaktır.¹⁵ Bu bağlamda enerji temini konusunda dışa bağımlılığı olan AB ve Türkiye'nin enerji arzının güvenliği, kaynakların çeşitlendirilmesi ve yenilenebilir enerji konularında uzun vadede ortak hedefleri bulunmaktadır.¹⁶

14. "Turkey as an Energy Hub for Europe: Prospects and Challenges", European Commission, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-09-89_en.htm, (Erişim tarihi: 5 Temmuz 2017).

15. Sohbet Karbuz, "EU-Turkey Energy Cooperation: Challenges and Opportunities", Istituto Affari Internazionali, *IAI Working Papers* 14/12, (Kasım 2014), s. 18.

16. David Koranyi ve Nicolo Sartori, "EU-Turkey Energy Relations in the Context of EU Accession Negotiations: Focus on Natural Gas", *Global Turkey in Europe*, (Aralık 2013), s. 3-5.

Son olarak 2010 yılı itibarıyla Akdeniz'in doğu yakasında İsrail, Kıbrıs ve Mısır açıklarında tespit edilen hidrokarbon enerji yatakları bölgenin jeoekonomik değerini hızlı bir şekilde artırmış ve bunu takiben uluslararası enerji piyasasında yer alan aktörlerin ilgisi Doğu Akdeniz'e yönelmiştir. Özellikle İtalyan enerji firması ENI'nin 2015 yılında Mısır açıklarında yüklü miktarda doğalgaz yatağı bulması bu ilgiyi daha fazla artırmıştır. İtalyan ve Alman şirketleri başta olmak üzere birçok Avrupalı enerji şirketi bu ülkelerle ikili anlaşmalar imzalamaya başlamıştır.¹⁷ Ancak yukarıda bahsedildiği gibi bu bölgelerden temin edilecek enerjinin Avrupa ülkelerine nasıl ve hangi güzergah üzerinden transfer edileceği mühim bir konudur. Yakın dönemde Rusya ve Ukrayna arasında cereyan eden siyasi krizlerin ilk etapta enerji güvenliğini, ardından enerji arzını sekteye uğrattığı hatırlandığında bu tehdidin göz ardı edilebilecek bir durum olmadığı anlaşılmaktadır. Bu noktada Almanya başta olmak üzere bazı AB üyesi ülkelerin ve kurumsal olarak Birlik'in uzun vadeli enerji planlarında Türkiye'yi görmezden gelmesi mümkün değildir. Zira Türkiye diğer rotalara nazaran hem daha güvenli hem de daha ucuz bir güzergah sunmaktadır. Nitekim İsrail tarafından hazırlanan "Türk Şirketler İçin Ticari Fırsatlar" başlıklı bir çalışmaya göre Türkiye-İsrail arasında boru hattı inşa etmenin maliyeti yaklaşık 3 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Proje için Yunanistan rotasının seçilmesi halinde maliyet en az iki kat artmaktadır. Benzer şekilde bahsi geçen çalışmayı hazırlayan İsrail Technion Üniversitesi Öğretim Üyesi Gina Cohen yaptığı bir açıklamada Türkiye'nin İsrail gazının Avrupa'ya ulaşmasındaki en ekonomik rota olduğunu ifade etmiştir.¹⁸ Dolayısıyla

17. Örneğin; Haziran 2015'te Mısır ve Almanya arasında düzenlenen "İkinci Almanya-Mısır Ortak Ekonomi Komitesi" toplantısı sonrasında Alman enerji firması Siemens'in Mısır'da üç adet gaz santrali kurması kararı alınmıştır. "Siemens'den Mısır'a 8 Milyar Euro'luk Yatırım", *Sputniknews*, 3 Haziran 2015.

18. "İsrail Gazında Türkiye Rotası Daha Ekonomik", *Yeni Şafak*, 25 Aralık 2016.

la Doğu Akdeniz'de tespit edilen hidrokarbon enerji yataklarını Türkiye üzerinden Avrupa pazarına ulaştırmak AB üyesi ülkeler için en makul seçenek olarak durmaktadır.

AB'nin Türkiye'nin iç siyasi meselelerinde taraf tutması ve kimi zaman aşırıya kaçarak doğrudan müdahil olması mevcut krizi daha da derinleştirmektedir.

Diğer Alanlar

Çalışmanın önceki kısımlarında belirtildiği gibi Türkiye-AB ilişkileri siyasi açıdan zor bir süreçten geçmektedir. Ancak iki taraf arasındaki iş birliği imkanları bu zorlu sürecin aşılması için büyük önem arz etmektedir. Ekonomi, güvenlik, mülteci krizi ve enerji alanlarındaki potansiyel iş birliklerinin yanı sıra balıkçılık, çevre güvenliği, siber güvenlik, mesleki ve teknik eğitim, mültecilerin toplumsal uyumu ve nükleer enerji gibi birçok alan fırsatlar sunmaktadır. Bunların yanı sıra İslamofobi gibi "yabancı düşmanlığı" ve radikalleşme yönelimlerinde iki taraf arasında mecburi bir iş birliğinin bulunduğu da hatırlanmalıdır. Bu bağlamda Ankara-Brüksel hattında kısa vadeli tasarruflar yerine iki tarafın da uzun vadeli çıkarlarına öncelik verildiği bir mekanizmanın hayata geçirilmesi gerektiği ortadadır.

YAPISAL VE KONJONKTÜREL SORUNLAR

PKK'nın Avrupa'daki Faaliyetleri

Türkiye-AB ilişkilerindeki sorunların başında şüphesiz PKK konusu gelmektedir. Türkiye AB'nin PKK konusundaki ikircikli tutumunu her platformda eleştirmektedir. Her ne kadar AB ülkeleri PKK'yı terör örgütü olarak tanısa da örgüt paravan dernek ve şirketler aracılığıyla

la Avrupa'daki faaliyetlerine devam etmekte ve gerek eleman devşirme gerek finans kaynakları bulma konusunda ciddi anlamda desteklenmektedir. Günümüzde PKK'nın muhtelif Avrupa ülkelerinde çok sayıda TV kanalı, radyo, gazete ve haber ajansları bulunmaktadır. Avrupa'daki bazı hükümetlerin kimi zaman örgütün faaliyet ve çabalarını görmezden gelme gibi pasif bir tutumu kimi zaman da faaliyetlerine kolaylık sağlama ve destek olma gibi aktif bir tutumu benimsediği görülmektedir. Örneğin AB ülkesi Fransa, PKK propagandası yaptığı gerekçesiyle kapattığı Newroz TV'nin yeniden açılmasına onay vermiş, Avrupa Parlamentosu koridorlarında militanlarının fotoğraflarından oluşan sergi açmasına ses çıkarılmamış ve Brüksel'de örgütün çadır kurması görmezden gelinmiştir. AB ülkeleri tarafından Türkiye'nin hassasiyetlerine duyarlılık gösterildiği ve terör örgütleriyle mücadele edildiği ifade edilse de PKK'nın yurt dışı örgütlenmesinin büyük bir kısmının Avrupa ülkelerinde yer aldığı bilinmektedir. Örgüt, faaliyetlerini paravan dernekler vasıtasıyla demokrasi ve insan hakları gibi kavramların arkasına saklanarak sürdürmektedir. PKK'nın başta Almanya olmak üzere Avrupa'da 500'e yakın dernek ve yan kuruluşunun olduğu ifade edilmektedir.¹⁹

Avrupa Polis Teşkilatı Europol'un 2017 Terör Raporu'nda²⁰ PKK'nın Avrupa yapılanmasıyla ilgili önemli bilgiler yer almaktadır. Raporunda PKK'nın Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde gerçekleştirmiş olduğu eylem ve saldırılara yer verilmiş ve Almanya, Fransa, Belçika, İsviçre gibi ülkelerde örgüt elemanlarının Türk dernek ve kuruluşlarına karşı gerçekleştirdiği saldırılar ortaya konmuştur. Raporunda ayrıca PKK'nın çeşitli dernekler vasıtasıyla yalnızca Fransa'da 5,3

milyon avro haraç topladığına ve İsviçre'deki Alp Dağları'nın eteklerinde gençler için ideolojik eğitim kampı kurduğu bilgisine yer verilmiştir.²¹ Örgütün Avrupa'nın birçok ülkesinde eleman devşirme, propaganda ve haraç toplama yoluyla ekonomik kazanç elde etme faaliyetleri yürüttüğü ifade edilmiştir. PKK'yı terör örgütü olarak tanıdığını beyan eden ve terörle mücadele konusunda Türkiye ile iş birliği yaptığını söyleyen AB ülkelerinin ise raporda da ifade edilen söz konusu faaliyetleri görmezden gelmesi dikkat çekicidir. Özellikle PKK'nın Avrupa'nın merkezinde ideolojik eğitim kampları kurması ve bunun Europol raporlarına da yansımaları son derece tehlikeli bir gelişmedir. Zira son dönemde PKK sempatanlarının göz ardı edilemeyecek düzeyde radikalleştiği dikkat çekmektedir. Bunun sonucunda bir taraftan Avrupa'dan PKK ve PYD'nin dağ kadrosuna katılımın diğer taraftan ise Avrupa'daki Türk misyonları ile vatandaşlarına karşı yapılan saldırıların ciddi oranda arttığı bilinmektedir. Bu saldırılarda özellikle Almanya ilk sırada yer almaktadır. Camiler, UETD'nin (Union of European Turkish Democrates) merkez binaları, diplomatik misyonlar, Türk basın yayın organları ve dernekler saldırıların hedefi olmuştur.²²

AB'nin PKK konusunda Türkiye'nin çekincelerini anlayamaması ve beklentilerini karşılayamamasının yanında vize serbestisinin gerçekleşmesi için Türkiye'den terörle mücadele kanunlarını liberalleşmesini istemesi de iki aktör arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemektedir. DEAŞ'ın gerçekleştirdiği saldırıların ardından Türkiye Avrupa'daki hükümetlere her türlü desteği sağlamış ve terörle mücadele konusunda AB ülkelerinin yanında olduğunu beyan etmiştir. Buna rağmen AB ülkelerinin Türkiye'nin terörle mücadele politikalarına destek vermek yerine bu mücadeleyi sekteye uğratacak değişiklikler yapmasını istemesi Türkiye'de

19. "Avrupa ülkelerinin terör örgütü PKK/PYD'ye destekleri", TR Diplomacy, <http://trdiplomacy.com>, (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2017).

20. "EU Terrorism Situation and Trend Report (Te-sat) 2017", Europol, <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2017>, (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2017).

21. "Avrupa Polis Teşkilatı EUROPOL'ün Raporunda PKK İtirafı", *Akşam*, 20 Haziran 2017.

22. "Avrupa'da PKK Terör Dalgası", SETA, <http://www.setav.org/avrupada-pkk-teror-dalgasi/>, (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2017)

büyük bir hayal kırıklığı yaratmaktadır.²³ Dahası AB FETÖ, PKK, DEAŞ gibi kitlesel ve DHKP-C ya da TİKKO gibi marjinal birçok terör örgütü ile aynı anda mücadele eden Türkiye’den bu taleplerde bulunurken Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerin terörle mücadele kanunlarını daha da sertleştirmelerini makul karşılamaktadır.

Türkiye’nin PKK ve terörle mücadele konusunda AB ile yaşadığı anlaşmazlık Birlik’in Türkiye konusundaki ilerleme raporlarında da yer almaktadır. 2016 yılı ilerleme raporunda Türkiye ile AB’nin terörün tanımı ve terör suçlarına verilen cezalar arasında ayırım ve anlaşmazlık yaşadıkları için iki aktörün terörle mücadele konusundaki iş birliğinin sınırlı kaldığı ifade edilmiştir.²⁴ Her ne kadar Türkiye ile AB ülkeleri Suçluların İadesine Yönelik Avrupa Sözleşmesi’ni (SİDAS) imzalamış olsalar da özellikle PKK konusunda beklenen uyum ve mutabakat ortaya çıkmamıştır. Türkiye son on yılda AB ülkelerinden 485 teröristin iadesini talep etmiş fakat yalnızca on iki terörist hakkında olumlu yanıt almıştır.²⁵ Talep edilen terörist sayısı ile iade edilen sayı arasındaki uçurum göz önünde bulundurulduğunda iki aktörün genel manada terörizmle mücadelede özeldense PKK konusunda yaşamış olduğu fikir ayrılığı ve iş birliği noksanlığı net olarak anlaşılmaktadır.

Böyle bir ortam ve yapı içerisinde PKK’nın Türkiye’nin AB sürecini sabote etmeye başladığı ve ilişkileri çıkmaza sürüklediği yorumunu yapmak mümkündür. Avrupa’da Türkiye karşıtı lobiyi oluşturan ve AB üyeliğine karşı çıkan kesimlerin PKK ile içli dışlı bir ilişki kurmaları tesadüf değildir. Bu yönüyle PKK hem bazı AB ülkelerinin Ortadoğu siyasetlerini şekillendirmelerinde bir araç hem de Türkiye’nin AB sürecini

sabote edebilecek bir aktör görevi görmektedir.²⁶ Ankara bu gelişmelere sert tepki göstermiş ve terör konusunda Türkiye’yi yalnız bıraktığı gerekçesiyle AB kurum ve temsilcilerine sert eleştiriler yöneltmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan AB ülkelerinin PKK politikasını “mayın tarlasında dans etmek” olarak nitelendirmiştir. Erdoğan Türkiye’de patlatılan PKK bombalarının Avrupa şehirlerinde de patlatılmasında hiçbir engelin olmadığını beyan ederek karar vericileri eleştirmiştir.²⁷ AB’nin Türkiye’nin terörle mücadele politikalarını değiştirmesi yönündeki isteğine de sert tepki gösteren Cumhurbaşkanı Erdoğan, “Türkiye gibi topraklarında neredeyse her gün terör eylemi yapılan bir ülkeye ‘terörle mücadele etme’ demek aslında ‘dükkanı kapatıp git’ demektir. Çünkü terörle mücadele etmemek terör örgütlerine teslim olmaktır” ifadelerini kullanmıştır.²⁸ Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da AB’nin terör konusunda çifte standart uyguladığını ve terör örgütlerine yönelik ortak tutum geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁹

AB ülkelerinin “bana dokunmayan yılan bin yaşasın” anlayışıyla hareket ettikleri ve doğrudan tehdit hissetmedikleri için Türkiye’yi PKK konusunda yalnız bıraktıkları bir gerçektir. Bu yönüyle AB’nin PKK konusundaki söz konusu tutumu tamamen siyasi ve diğer politikalarıyla tutarlı bir bütünlük oluşturmamaktadır. Örneğin Türkiye’nin PKK ile mücadelesini her fırsatta eleştiren ve yöntemlerini gözden geçirmesini isteyen AB’nin doğrudan tehdit olarak algıladığı DEAŞ’la mücadelesinde Türkiye’yi desteklemesi söz konusu tutarsız politikayı gözler önüne sermektedir. Öyle ki ilerleme raporunda Türkiye’nin

23. “Türkiye-AB İlişkileri”, *2016’da Türkiye*, ed. Nebi Miş, Ufuk Ulutaş, Murat Yeşiltaş ve diğerleri, (SETA Rapor, İstanbul: 2017), s. 98.

24. Hacı Mehmet Boyraz, “2015-2016 İlerleme Raporu ve Türkiye-AB İlişkileri”, *SETA Perspektif*, Sayı: 154, (Kasım 2016).

25. “Avrupa Ülkelerinin Terör Örgütü PKK/PYD’ye Destekleri”, TR Diplomacy.

26. Oğuz Güngörmez, “AB’nin ‘İyi’ Teröristleri”, *Yeni Şafak*, 25 Kasım 2016.

27. “Cumhurbaşkanı Erdoğan AB’nin Terör Örgütü PKK ile İlgili Tavrını Eleştirdi”, Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=DWKPINanpm8>, (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2017).

28. “Cumhurbaşkanı Erdoğan AB-PKK Ortaklığını Böyle Anlatmıştır”, *Yeni Şafak*, 11 Aralık 2016.

29. Filiz Cicioğlu, “Türkiye’nin Avrupa Birliği Politikası 2016”, *Türk Dış Politikası Yılığ* 2016, ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mustafa Caner, (SETA, İstanbul: 2017), s. 341-375.

PKK ile mücadelesi sert bir şekilde eleştirilirken DEAŞ'la mücadelesinden övgüyle bahsedilmesi³⁰ AB'nin takındığı siyasi tutumu ve Birlik ülkelerinin Türkiye'nin güvenlik endişelerini paylaşmadığını gözler önüne sermektedir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan AB ülkelerinin PKK politikasını “mayın tarlasında dans etmek” olarak nitelendirmiştir.

Avrupa'da PKK ile dirsek temasında bulunan DHKP-C benzeri sol örgütler de PKK gibi serbestçe faaliyetlerini sürdürmekte ve yasalardaki boşluklardan yararlanarak paravan derneklerle bağış ve eleman toplamaya devam etmektedir. Örneğin 1996 yılında suikaste uğrayan Özdemir Sabancı'nın faillerinden biri olan DHKP-C'li terörist Fehriye Erdal yıllardır Belçika tarafından iade edilmemektedir.³¹ PKK üyelerinde olduğu gibi AB'nin terör suçlularına sağladığı vatandaşlık hakları ve mültecilik statüleri DHKP-C üyelerini de kapsamakta ve korumaktadır. Bu sebeple PKK ve DHKP-C gibi sol terör örgütlerine üye olan militanlar bu haklardan yararlanarak Avrupa ülkelerinde rahatça dolaşım hakkı elde etmekte ve örgüt adına faaliyetlerini serbestçe yürütmektedir.

AB'nin FETÖ Tutumu

AB ile terörle mücadele konusunda benzer bir ayrışma ve anlaşmazlık da FETÖ ile ilgili yaşanmaktadır. Terörün tanımı ve terörle mücadele konularında yaşanan anlaşmazlık PKK ile sınırlı kalmamış özellikle 15 Temmuz darbe girişiminden sonra söz konusu tartışmalara FETÖ de dahil olmuştur. Her ne kadar Türkiye'nin FETÖ ile mücadelesi daha önce başlamış olsa da Türkiye ile

AB ülkelerinin yaşadığı FETÖ merkezli sorunlar ve fikir uyuşmazlıkları özellikle 15 Temmuz darbe girişimiyle birlikte gün yüzüne çıkmıştır. 15 Temmuz'dan sonra birçok FETÖ üyesi asker, bürokrat ve iş adamı Avrupa ülkelerine kaçmış, bu durum Türkiye ile AB ülkeleri arasındaki sorun ve meydan okumalara yenilerini eklemiştir. Ayrıca darbe girişiminde “bekle gör politikası” izleyerek seçilmiş hükümetin yanında görüntü vermekten çekinen Avrupa ülkelerinin kendilerine sığınan FETÖ üyelerini çeşitli gerekçe ve bahanelerle Türkiye'ye iade etmeye yanaşmaması bu konuda sert tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. 15 Temmuz'daki darbe girişimine rağmen AB yetkililerinin Türkiye'yi ziyaret etmesi haftalar almış ve ilk ziyaret Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Elmar Brok ve Türkiye Raportörü Kati Piri tarafından tam otuz dokuz gün sonra gerçekleştirilmiştir.³² Altmış yıla dayanan müttefikliğe sığmayacak şekilde hem darbe girişimine verilen tepkinin sönük kalması hem de diplomatik ziyaretlerin çok geç yapılması Türkiye'deki karar vericilerde ve özellikle Türk halkında büyük hayal kırıklığı yaratmıştır.

Bugün Avrupa ülkelerine kaçan sayısız FETÖ mensubu faaliyetlerini özgürce sürdürmekte ve Türkiye karşıtı çalışmalarına devam etmektedir. Örneğin Almanya Zekeriya Öz ve Celal Kara'yı Türkiye'deki adli makamların taleplerine rağmen iade etmeyeceğini açıklamıştır. Yunanistan ise darbe girişiminde rol alan sekiz askerin iade edilmemesi yönünde karar vermiştir. Genel olarak Türkiye on iki AB ülkesinden elli dokuz FETÖ mensubu için iade talebinde bulunmuş, bu zamana kadar hiçbir dosya için olumlu bir cevap alamamıştır.³³

Ayrıca AB ülkelerinin FETÖ'cülerini iade etmemesinin yanında örgüt elemanlarının Avrupa'da propaganda faaliyetleri yürütmelerine izin vermesi ve evlerine, eğitim kurumlarına, gelir kaynaklarına müdahale etmeyerek gör-

30. Boyraz, *2015-2016 İlerleme Raporu ve Türkiye-AB İlişkileri*, s. 2.

31. Ömer Yılmaz, “Batı'nın Türkiye Politikaları: Terör ve Batı”, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016*, ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mustafa Caner, (SETA, İstanbul: 2017), s. 31-87.

32. “Türkiye-AB İlişkilerinde Çalkantılı Yıl”, Anadolu Ajansı, 28 Aralık 2016.

33. Yılmaz, *Batı'nın Türkiye Politikaları: Terör ve Batı*, s. 63-64.

mezden gelmesi de söz konusu anlaşmazlığı körüklemektedir. Öyle ki FETÖ'nün Avrupa'daki kreşleri, kültür merkezleri, iş yerleri, okulları ve işletmeleri hala aktif bir şekilde faaliyetlerini sürdürmekte³⁴ ve örgüt üyeleri Avrupa'da Türkiye karşıtlığının bayraktarlığını üstlenmektedir. Avrupalı yöneticilerin ve kurumların darbe girişiminde bulunarak 250 kişinin ölümünden sorumlu olan bir yapıyı terör örgütü olarak nitelendirmemek için büyük bir çaba gösterdiği dikkatlerden kaçmamaktadır.³⁵

Örneğin AB'nin resmi istihbarat örgütü Intelligence and Situation Center'ın (INT-CEN) yayınladığı 24 Ağustos tarihli raporda darbenin arkasında Gülen örgütünün olmadığına vurgu yapması Türkiye kamuoyu tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Raporda "Gülen'in kendisinin darbeye bizzat rol oynamış olma ihtimali düşük" ifadesi kullanılırken tasfiye listelerinin çok önceden belirlendiği iddia edilerek darbe girişimine karşı soru işaretleri oluşturulmaya çalışılmıştır.³⁶

Bununla birlikte ilerleme raporunda da AB ülkelerinin FETÖ konusundaki pasif tutumlarının ve görmezden gelme politikalarının izlerini görmek mümkündür. İlerleme raporunda her ne kadar 15 Temmuz darbe girişimine geniş bir yer ayrılmış olsa da FETÖ ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. FETÖ'yü terör örgütü olarak nitelemekten imtina edilen raporda örgüt "Hizmet Hareketi" olarak anılmıştır.³⁷ Gerek Avrupalı siyasetçilerin söylemlerinde gerekse AB kurumlarının yayınlamış olduğu rapor ve açıklamalarda FETÖ'yü terör örgütü olarak nitelendirmekten kaçınıldığı ve 15 Temmuz darbe girişimine yönelik farklı bir algı oluşturulmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir.

AB ülkeleri ve kurumları benimsedikleri bu tutumla Türkiye'yi terörle mücadelesinde yalnız bırakmıştır. Özellikle Türkiye tarafında yaşanan gelişmelerle birlikte AB ile ilişkiler sorgulanmaya başlanmış, kimi zaman karşılıklı sert söylemlerle ilişkiler durma noktasına gelmiştir. Almanya'daki G-20 zirvesine katılan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan FETÖ'nün faaliyet gösterdiği Avrupa ülkeleri için de bir güvenlik sorunu olduğunu ve örgüt üyelerinin iadesiyle ilgili somut adımlar atılması gerektiğini söylemiştir.³⁸ Her ne kadar çeşitli anlaşmazlıklar yaşansa da PKK Avrupa'da bir terör örgütü olarak görülmektedir. Fakat FETÖ AB tarafından henüz terör örgütü olarak tanınmamaktadır. PKK konusunda Türkiye'ye söylem bakımından destek verilirken eylemde herhangi bir destek söz konusu değildir. FETÖ konusunda ise ne söylemde ne de eylemde Türkiye herhangi bir destek görmemektedir.

Kurulduğu günden bugüne Batılılaşma politikası ekseninde Avrupa'nın bir parçası olmaya çalışan; siyasi, ekonomik ve güvenlik gibi konularda iş birliği yapmaktan kaçmayan Türkiye'nin, Avrupa ülkeleri tarafından terör örgütleriyle mücadelesinde yalnız bırakılması yalnızca karar vericileri değil kamuoyunu da ciddi bir hayal kırıklığına uğratmıştır. ORC araştırma merkezinin "Halkın 15 Temmuz Darbe Girişimine Bakışı"³⁹ başlıklı araştırmasında kamuoyunun yüzde 95'i darbe darbe girişimini FETÖ'nün gerçekleştirdiğinden şüphe duymadığını, yüzde 96'sı da FETÖ ile mücadeleyi desteklediğini belirtmiştir. 15 Temmuz gecesi sokaklara çıkıp tankları durdurarak darbeyi engellemiş olan Türk halkı FETÖ ile mücadele konusunda devletine böylesine yüksek bir oranda destek veriyorken AB kurum ve siyasetçilerinin Türkiye'yi bu konuda yalnız bırakma-

34. "Avrupa'da FETÖ Yapılanması", Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=pkVA3QixwIk>, (Erişim tarihi: 30 Temmuz 2017).

35. Kemal Bilgiç, "FETÖ'yle Avrupa'da Mücadele", *Türkiye'de İktidar*, <http://turkiyedeiktidarergisi.com/dis-politika/fetoyle-avrupa-da-mucadele/>, (Erişim tarihi: 30 Temmuz 2017).

36. "Times: AB İstihbarat Raporuna Göre Erdoğan Tasfiyeyi 15 Temmuz Öncesi Planladı", BBC Türkçe, 17 Ocak 2017.

37. Boyraz, *2015-2016 İlerleme Raporu ve Türkiye-AB İlişkileri*, s. 3.

38. "Avrupa'nın Kalbinde FETÖ ve PKK Mesajı", *Sabah*, 8 Temmuz 2017.

39. "15 Temmuz Darbe Girişimine Bakış", ORC Araştırma, <http://www.orcarastirma.com.tr/wp-content/uploads/2016/07/DARBE-G%C4%B0R%C4%B0C5%9E%C4%B0M%C4%B0NE-HALKIN-BAKI%C5%9EI-ORC.pdf>, (Erişim tarihi: 30 Temmuz 2017).

ları büyük hayal kırıklıklarına sebep olmaktadır. Söz konusu hayal kırıklığı ise gün geçtikçe tepki oluşturmakta ve toplumsal zeminde AB karşıtlığını güçlendirmektedir.

Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ

Türkiye ile AB ilişkileri açısından bir diğer önemli sorun kaynağı Avrupa'da yükselen aşırı sağ düşünceler ve bunların Avrupa'daki siyasi atmosferi etkilemesidir. Özellikle 2017 yılında birçok Avrupa ülkesinde⁴⁰ seçimlerin olması radikal sağ düşüncelerin etki alanlarını genişletmeleri için bir fırsat oluşturmuştur. Bu durum ise Türkiye ile AB arasında yeni kriz alanları meydana getirmiştir. Zira Avrupa'da gerek siyasal gerekse toplumsal zeminde gittikçe daha görünür hale gelen radikal sağ düşünceler İslamofobik ve Türkofobik bir tarafı da bünyesinde barındırırken Türkiye karşıtlığını bir varoluş ilkesi olarak sunmakta ve ön planda tutmaktadır. Bu durum ise giderek Türkiye ile AB arasındaki süreci sabote eden bir hal almaktadır.

Avrupa ülkelerinde görülen aşırı sağ hareketler her ne kadar 80'lerde ortaya çıkmış ve 11 Eylül terör saldırılarıyla ivme kazanmışsa da⁴¹ güç devşirmesinin ve dikkatleri yeniden üzerine çekmesinin asıl sebebi Suriye krizi olmuştur. Suriye'de yaşanan iç savaşla birlikte bir milyondan fazla mültecinin Avrupa topraklarına akın etmesi sonucu AB ülkelerinde göçmen karşıtlığı, İslamofobi, ırkçılık gibi aşırı sağ düşünceler toplumsal düzeyde gözle görülür derecede artış göstermiştir. Mülteci krizinin yanında Avrupa'da yaşanan ekonomik durgunluğun da etkisiyle bazı AB ülkelerinde çift haneli işsizlik rakamları görülmeye başlanmış ve aşırı sağ hareketler bu gelişmeler sebebiyle hareket alanı kazanmışlardır. Zira son yıllarda yapılan gerek ulusal gerekse Avrupa Parlamentosu seçimlerinde aşırı sağ temsil eden

siyasetçi ve partiler yüksek oy oranları ve hatırı sayılır bir temsil oranı elde ederek isimlerinden söz ettirir hale gelmişlerdir.⁴² Avrupa Komisyonu İçişlerinden Sorumlu Üyesi Cecilia Malmström "Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana aşırı sağ hareketler parlamentolarda bu derece temsil edilmemişti"⁴³ ifadelerini kullanarak Avrupa'nın yaşamış olduğu toplumsal dönüşümün ciddiyetini gözler önüne sermiştir.

AB ülkelerinin toplumsal yapısında gerçekleşen bu değişimler ve ortaya çıkan eğilimler başta Avrupa'da yaşayan mülteciler olmak üzere göçmenleri ve Türk diasporasını da olumsuz etkilemektedir. Avrupa'da yaşayan Türk göçmenlerin söz konusu gelişmelerden etkilenmesi ise doğal olarak Türkiye-AB ilişkilerine tesir etmektedir. Son zamanlarda aşırı sağ düşüncelerin etkinlik kazanmasıyla gerek Türk diasporası ve derneklerine gerekse Müslümanlara yönelik saldırılarda önemli oranda artış görülmektedir.⁴⁴ SETA'nın yayınladığı *Avrupa'da İslamofobi Raporu 2016* isimli çalışmada aşırı sağ hareketlerin benimsediği nefret söylemlerinin ve İslamofobik tutumun Müslümanlar ve göçmenlere yönelik fiziki saldırıları tetiklediği ve önemli bir tehdide dönüştüğü ifade edilmektedir.⁴⁵ Örneğin aşırı sağ düşüncelerin gün geçtikçe etki alanını genişlettiği ve son seçimlerde İkinci Dünya Savaşı yıllarından beri ilk defa bir Nazi Partisi'nin meclise girdiği Almanya'da son on beş yılda meydana gelen saldırılarda çoğu Türk 150 göçmen hayatını kaybetmiştir.⁴⁶

Avrupa'da aşırı sağcı terörün Türk vatandaşları ve Müslümanları hedef almasının yanı

40. Almanya, Avusturya, Fransa, Hollanda, İngiltere vb.

41. Selçuk Bayraktaroğlu, "Avrupa Birliği'nde ve Türkiye-AB İlişkilerinde Mevcut Sorunlar", <http://slcbayraktar.blogspot.com.tr/2014/02/lise-ogrencileri-icin-turkce-ab-konulu.html>, (Erişim tarihi: 30 Temmuz 2017).

42. "Avrupa'da Sandıklar Aşırı Sağın Kıskaçında", Anadolu Ajansı, 9 Mart 2017.

43. "AB'den aşırı sağ uyarısı", Haber 7, 28 Ocak 2013.

44. Kadir Canatan, "Avrupa Aşırı Sağcı Terörü Görmezden Geliyor", Anadolu Ajansı, 9 Haziran 2017.

45. Enes Bayraklı, Farif Hafez, "European Islamophobia", *Report 2016*, ed. Enes Bayraklı, Farif Hafez, (SETA Rapor, İstanbul: 2017), s. 7.

46. Bayraktaroğlu, Avrupa Birliği'nde ve Türkiye-AB İlişkilerinde Mevcut Sorunlar, s. 4.

sıra Türkiye karşıtlığı da Ankara-Brüksel ilişkilerini tehdit eden bir olgudur. Örneğin 2010 yılında Avrupalı sağ partilerin Viyana’da düzenledikleri ve çok sayıda ülkeden siyasi temsilcinin katıldığı toplantıda Türkiye gibi “Avrupalı olmayan” ülkelerin AB’ye girmesine karşı oldukları ve bunu engellemek için güç birliği yapacakları deklare edilmiştir.⁴⁷ Bu bakımdan aşırı sağ partiler Avrupadaki seçim süreçlerinde kullandıkları popülist ve ırkçı söylemlerin yanında Türkiye karşıtlığını da ön planda tutmuşlardır.⁴⁸ Böylece Avrupada merkezi temsil eden parti ve hükümetleri de bu söylem ve faaliyetleriyle baskı altına almışlardır.

Aşırı sağın yükselmesinin yarattığı esas sorun Brexit referandumu ve Almanya seçimlerinde görüldüğü üzere yapılan her seçim kampanyasının Türkiye karşıtlığı üzerine bina edilmesidir. Bu durum ise Türkiye ile AB ilişkilerini sabote eden bir yapı ortaya çıkararak iki aktör arasındaki sorunların mahiyetini genişletmiştir. Gerek merkez parti siyasetçilerinin gerekse ana akım medyanın aşırı sağ düşünceleri ve ırkçı söylemleri dizginlemek ve etki alanını daraltmak yerine bunların peşine takılmaları ve Türkiye karşıtı ifadeleri benimsemeleri ilişkileri daha olumsuz bir boyuta taşımaktadır. Aşırı sağ düşüncelerin etkinlik göstermeye ve toplumsal destek görmeye devam etmesi gerek Avrupa ülkeleri gerekse AB kurumlarında Türkiye karşıtı bloğun daha fazla güç kazanması anlamına geleceğinden ilerleyen dönemlerde Türkiye-AB ilişkilerinin çok daha olumsuz bir hal alması ihtimal dahilindedir. Öyle ki aşırı sağ hareketlerin kazandığı ivmeyi ve yaklaşan AP seçimlerini göz önünde bulundurduğumuzda AP’nin yapısının Türkiye aleyhine değişmesi oldukça muhtemeldir. Böyle bir durum hem Türkiye-AB ile ilişkilerini çok daha çetrefilli ve zor bir atmosferde

sürdürmek zorunda kalmasına hem de aşırı sağ sorununun Türkiye ile AB ilişkilerini olumsuz etkileyen bir unsur olarak daha fazla ön plana çıkmasına sebep olacaktır.

TÜRKİYE’NİN ÜYELİĞİ KONUSUNDA AB’NİN TUTUMU

Türkiye-AB ilişkilerinin gelişmesinin önündeki bir diğer engel AB’nin Türkiye’nin üyeliği konusunda benimsediği ikircikli tutumdur. Her ne kadar iki aktör arasında çeşitli alanlarda görüş ayrılıkları yaşansa da müzakereler teknik konulardan ziyade siyasi sorunlar sebebiyle tıkanmıştır. Mevcut konjonktürde sürecin devam ettirilmesi imkansız görünmektedir. Öyle ki iki aktör arasında sürdürülen üyelik müzakerelerinin çeşitli sebeplerle içinden çıkılmaz bir hal aldığı söylenebilir. Nitekim taraflar arasındaki anlaşmazlığı her ne kadar bazı uzmanlar 1997’de yaşanan krize⁴⁹ benzetse de mevcut sorunun çok daha girift olduğu ve daha fazla alanı kapsadığı yorumunu yapan uzmanlar da bulunmaktadır.⁵⁰

AB’nin Türkiye ile sürdürdüğü üyelik müzakerelerinin tıkanmasının en önemli sebebi ortaya çıkan siyasi blokajlardır. Türkiye her ne kadar 1999 yılında aday ülke olarak kabul edilse de bugün gelinen noktada üyeliğin gerçekleşmesi için açılması gereken fasılların birçoğu AB Konseyi ya da bazı üye ülkeler tarafından engellenmektedir. AB Konseyi 11 Aralık 2006 tarihinde Türkiye’nin Ek Protokol’ün yükümlülüklerini yerine getirene kadar sekiz faslın askıya alınması ve açılan fasılların geçici olarak kapanmasının engellenmesi yönünde karar almıştır.⁵¹ GKRY

47. Selcen Öner, “Avrupa’da Yükselen Aşırı Sağ, Yeni Ötekiler ve Türkiye’nin AB Üyeliği”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 13, No: 1, (2014), s. 163-184.

48. “Türkiye Karşıtlığı Bu Kez Avusturya’da Seçim Malzemesi”, *Anadolu Ajansı*, 6 Ağustos 2016.

49. Lüksemburg Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında, AB’nin Beşinci Genişlemesine dair kararlar alınmış fakat kararda Türkiye’nin ismi aday ülkeler arasında zikredilmemiştir. Bu durum Türkiye ile AB arasında ciddi bir kriz meydana getirmiştir.

50. Fuat Keyman, “Türkiye-AB ilişkileri Kopma Noktasına Yaklaşıyor”, *Anadolu Ajansı*, 28 Mart 2017.

51. “Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Kronolojisi (1959-2015)”, *Avrupa Birliği Bakanlığı*, https://ab.gov.tr/files/5%20Ekim/turkiye_avrupa_birligi_iliskileri_kronolojisi.pdf, (Erişim tarihi: 30 Temmuz 2017).

de siyasi sebeplerle altı fasılın açılmasını engellemektedir. Bu sebeple Türkiye-AB müzakerelerinde toplam on dört fasıl açılmamaktadır.⁵² Bugün gelinen noktada on altı fasıl açılabilmiş ve bunların yalnızca biri geçici olarak kapatılabilmıştır. Her ne kadar 1995 yılında ekonomik bütünleşmenin siyasi bütünleşmeyi de beraberinde getireceği düşünülmüş ve Gümrük Birliği Anlaşması AP tarafından onaylanmışsa da mevcut haliyle müzakereler teknik meselelerden ziyade siyasi sebeplerle gordion düğümü haline gelmiştir. Söz konusu düğümün çözülmesi ise yine teknik konuları öncelemekten ziyade hem Türkiye hem de AB kurumları tarafından müzakerelere yeni bir siyasi vizyon kazandırılması ile gerçekleştirilebilir.

Müzakerelerin tıkanmasındaki bir diğer önemli sebep vize muafiyeti konusunda bir kazanım elde edilememesi ve AB'nin bu konudaki tavrını sürdürmesidir. Zira vize muafiyeti konusu müzakerelere ivme kazandırma potansiyeli olan ve aday ülkelerin motivasyonunu etkileyen önemli bir konudur. AB'nin Türkiye hariç diğer tüm aday ülkelerin vatandaşlarını Schengen vizesinden muaf tutması Türkiye'de Birlik'in çifte standart uyguladığı şeklindeki görüşlerin yaygınlık kazanmasına sebep olmuştur.⁵³ AB Konseyi 12 Haziran 2012 tarihinde Avrupa Komisyonu'na Türk vatandaşlarına yönelik vize muafiyeti diyalogu başlatmak için yetki vermiştir. İki aktör GKA'yı imzalayarak süreci ilerletmişse de bugün gelinen noktada görüşmeler çıkmaza girmiş ve Türkiye'ye vize serbestisi tanınmamıştır. AB, GKA ile her ne kadar Türkiye'ye müzakere fasıllarının hızlanması, Suriyeli mültecilere karşılık 3+3 milyar avroluk yardım ve vize serbestisini vaat etse de⁵⁴ çeşitli gerekçelerle bu sözlerini yerine getirmemiştir. Bu durum Türkiye tarafından tep-

kiyle karşılanmış ve verdiği sözleri tutmadığı gerekçesiyle AB kurumları ve temsilcileri her fırsatta eleştirilmiştir.⁵⁵

Türkiye ile AB arasındaki müzakerelerin tıkanmasında AB ülkelerinin şartlılık ilkesini (conditionality) ortadan kaldırması da etkili olmuş ve Birlik'in müzakerelerdeki tutumunun sorgulanmasına yol açmıştır. Bazı ülkelerin tüm şartları yerine getirirse dahi Türkiye'nin AB üyeliğini referanduma götüreceklerini açıklamaları Türkiye'nin ümidini azaltmış ve gerek ülke yöneticilerinde gerekse halkta Brüksel'in işi yokuşa sürdüğü şeklinde bir algı oluşmuştur. Zira yapılacak referandumda Avrupa'da yükselen aşırı sağın etkisini de hesaba katarsak çoğu Avrupa ülkesinde Türkiye'nin üyeliğine yönelik olumsuz bir iradenin ortaya konması son derece yüksek bir ihtimaldir. Ayrıca tüm fasılların kapandığı ve gereken şartların sağlandığı bir ortamda ve üyelik seçeneğinin garanti olmadığı bir atmosferde haliyle müzakereleri sürdürmenin de bir anlamı kalmamıştır. Bu sebeple müzakerelerin tıkanmasını iki aktör de dünyanın sonuymuş gibi algılamamış, sorunların üstesinden gelmek için olağanüstü bir gayret göstermemiştir. Fakat diğer aday ülkeler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'ye karşı gösterilen söz konusu tutum ve 3 Ekim 2005 tarihinde başlayan tam üyelik müzakerelerinin açık uçlu bir hale gelmesiyle AB'nin Türkiye kamuoyundaki inandırıcılığı azalmış ve Ankara üzerindeki yaptırım gücü kaybolmuştur. Neticede Ankara'daki karar vericiler de müzakerelerde gösterilen bu tutumu ikiyüzlük olarak nitelendirmiş ve AB'ye yönelik politikalarını gözden geçirmeye başlamıştır.

AB ile ilişkileri olumsuz etkileyen Türkiye'ye yönelik ikircikli tutumun son dönemdeki bir diğer örneği ise AP'nin vermiş olduğu karardır. AP 24 Kasım 2016 tarihinde Türkiye ile aslında çok önceden komaya girmiş olan üyelik müzakerelerinin dondurulması yönünde bir tavsiye ka-

52. "Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum", Avrupa Birliği Bakanlığı, <https://www.ab.gov.tr/65.html>, (Erişim tarihi: 30 Temmuz 2017).

53. Bayraktaroğlu, Avrupa Birliği'nde ve Türkiye-AB İlişkilerinde Mevcut Sorunlar, s. 5.

54. Cicioğlu, "Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikası 2016", s. 347.

55. "Erdoğan: AB Sözünü Tutmadı", DW Türkçe, 3 Ekim 2016.

rarı almıştır. Bununla birlikte 5 Temmuz 2017 tarihinde Strasbourg'daki genel kurulda üyelik müzakerelerinin geçici olarak askıya alınmasını oylamış ve 66 ret oyuna karşılık 477 evet oyuyla karar kabul edilmiştir.⁵⁶ Türkiye raportörü Hollandalı siyasetçi Kati Piri tarafından hazırlanan raporda ise 16 Nisan'da kabul edilen Anayasa değişikliğinin Kopenhag kriterlerine uymadığı ifade edilmiştir. Fakat raporda dikkat çeken yeni bir unsur da Türkiye'nin diaspora vasıtasıyla Avrupa'da etkinliğini artırdığı iddiasıdır. Rapor Türkiye'yi diasporayı kontrol ederek Avrupa ülkelerindeki etkinliğini artırmakla suçlamakta ve Ankara'ya bu faaliyetlerinden vazgeçme çağrısı yapmaktadır. Kültürel diplomasiyi önceleyen ve öğrencilere verdiği eğitimlerle yakın bağlar geliştirmeyi önemseyen AB'nin Türkiye'nin çeşitli kurumları ile yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetlerini iç işlerine müdahale olarak görmesi Ankara'yı eşit bir ortak olarak kabul etmediğini gözler önüne sermektedir.

Bunun yanında Türkiye'nin vatandaşları aracılığıyla Avrupa'ya müdahale ettiğini öne süren AB'nin Türkiye'deki toplumsal olaylara insan hakları ve demokrasi gerekçeleriyle müdahil olması, iç işlerine karışması söz konusu açıklama ve suçlamalarla tezat teşkil etmektedir. Ayrıca her fırsatta Türkiye'yi demokrasi, insan hakları ve yargı bağımsızlığı gibi konular üzerinden eleştiren ve üyeliğini askıya alma yönünde irade göstermekten çekinmeyen AB'nin yargı, özgürlük ve temel haklarla ilgili olan 23. ve 24. fasılları açmaması Brüksel'in tutarlılık içermeyen politikalarına bir başka örnektir. Fasıllar açılmadığı gibi bu fasılların açılmasını engelleyen ülkelere yönelik herhangi bir tepki de dile getirilmemektedir. Halbuki AB tarafından insan hakları ve demokratik değerler ekseninde Türkiye'ye yöneltilen eleştirilerin 24. fasılın açılmasıyla müzakereler ekseninde dile getirilmesi iki aktörün iyi ilişkilerinin devamını sağlayaca-

ğı gibi ihtiyaç duydukları samimiyet ortamının oluşmasına da katkı sağlayacaktır.

AB'nin Türkiye'ye karşı son dönemdeki tutumunu şekillendiren ve etkileyen bir diğer önemli husus Birleşik Krallık'ın almış olduğu "Brexit" kararıdır. Birleşik Krallık'ın 23 Haziran 2016'da AB'den ayrılmak için yaptığı referandumda ayrılma yönünde bir irade ortaya çıkmış bu durum Türkiye'nin AB ile ilişkilerine de etki etmiştir. Zira söz konusu kararın ardından Birlik içerisindeki tartışmalar artmış ve bir çöküş sürecine girmemek için genişleme yerine derinleşme politikalarına öncelik verilmiştir.⁵⁷ AB'nin Brexit'in olumsuz etkilerini engellemeye ve kararın domino etkisi oluşturmaması için önlemler almaya yönelik çabası müzakerelerin ikinci plana atılmasına ve Türkiye'ye olan ilginin azalmasına sebep olmuştur. Bunun yanında Trump'ın ABD'de başkanlığa seçilmesi sonucu dile getirdiği birtakım eleştiri ve suçlamalar da AB'yi kendi iç problemlerine yöneltmiş ve Türkiye ile yürütülen müzakereler öncelik, önem ve gündemdeki yerini kaybetmiştir.

Tam üyelik müzakerelerinin açık uçlu bir hale gelmesiyle AB'nin Türkiye kamuoyundaki inandırıcılığı azalmış ve Ankara üzerindeki yaptırım gücü kaybolmuştur.

Almanya'nın Yeni Dış Politikası

Türkiye-AB arasında geçmişten bugüne yaşanan sorunlarda Almanya'nın Türkiye'ye ve AB üyeliğine bakışı her zaman önemli bir rol oynamıştır. Bu noktada Schröder dönemi göz ardı edilecek olursa (1998-2005) Almanya'daki hükümetler Türkiye'nin AB üyeliğine genelde muhalif olmuşlardır. Bu çerçevede AK Parti'nin 2002-2004 yılları arasında gerçekleştirdiği reformların ar-

56. "AP Türkiye ile Müzakereleri Askıya Alma Raporunu Kabul Etti", NTV, 6 Temmuz 2017.

57. "Türkiye-AB İlişkileri", 2016'da Türkiye, s. 98.

dından Türkiye'nin AB üyeliğinin somut olarak gündeme geldiği dönemde ana muhalefet lideri olan Merkel'in imtiyazlı ortaklık önerisi ve iktidara geldikten sonra da bu tutumunu sürdürmesi Ankara-Brüksel ilişkilerinde 2005-2013 sürecinde yaşanan durgunluk ve 2013 sonrasındaki krizlerde etkin bir faktör olmuştur.

Bu bağlamda özellikle Türkiye'nin AB üyeliğine öteden beri karşı çıkan Almanya'nın bugün Birlik'in lideri konumuna yükselmesi Türkiye-AB ilişkilerini zehirleyen ana faktör haline gelmiştir. Almanya AB içerisindeki hegemonik konumunu Türkiye ile yaşadığı krizlerde de kullanmaktan çekinmemektedir. Örneğin son yaşanan kriz sonrası Başbakan Merkel'in Gümrük Birliği'nin güncellenmesinin durdurulacağını ve üyelik müzakerelerinin dondurulmasını isteyeceğini ya da üyelik sürecinde Türkiye'ye sağlanan AB fonlarında kısıtlamalara gidilmesi yönünde çaba harcayacaklarını açıklaması bu duruma işaret etmektedir. Dolayısıyla Almanya Türkiye ile yaşadığı sorunları AB düzeyine taşımaktan çekinmemektedir.

Bu durum temelde Alman dış politikasında yaşanan çok daha derin bir paradigma değişikliğine işaret etmektedir. Zira Almanya İkinci Dünya Savaşı'nda sebep olduğu yıkım ve insanlık suçlarından dolayı uzunca bir dönem diğer Avrupa devletlerini ürkütmemeyi temel alan iddiasız bir dış politika izlemiştir. Bu dış politikanın temel karakteristiği iddiasız olması, çok taraflılığa ve diplomasiye vurgu yapması ve askeri operasyonlardan kaçınmasıydı. Halbuki 2000'lerden itibaren Alman ordusu insani müdahale adı altında Kosova, Afganistan ve Mali gibi çatışma bölgelerinde gittikçe artan bir oranda kendini göstermeye başlamıştır. Dahası Alman dış politikası eskisine nazaran çok daha iddialı, özgüvene sahip ve AB içerisinde sahip olduğu ekonomik, diplomatik ve hegemonik konumu ikili ilişkilerde kaldıraç olarak kullanan bir çizgiye kaymış durumdadır. Bu yeni dış politika çok daha agresif ve diplomatik kavgalardan kaçınmayan bir dış politika tarzıdır.

Bu noktada Almanya'nın AB ve Avrupa içerisinde çıkar uyumu yaşadığı Avusturya, İsviç-

re, Belçika ve Hollanda gibi devletlerle bir aks oluşturduğu gözlemlenmektedir. Diğer taraftan Almanya'nın ekonomik gelişiminin aleyhlerine işlediğini düşünen ve hegemonik tutumundan rahatsız olan Birleşik Krallık, Fransa, İspanya, İtalya, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi devletler ise Türkiye ile olan ilişkilerinde çok daha makul bir politika izlemektedir. Bu tutum özellikle Almanya'daki seçim sürecinde Türkiye karşıtlığından faydalanmak isteyen Angela Merkel'in üyelik müzakerelerinin dondurulması ve Martin Schulz'un ise üyelik müzakerelerine tamamen son verilmesi çağrılarında AB üyesi diğer devletlerin verdiği tepkide de ortaya çıkmıştır. Zira Avusturya dışında neredeyse hiçbir AB üyesi Almanya'yı bu konuda desteklememiştir.

Almanya ve Avusturya'nın bu konuda yalnız kalması aslında bu iki ülkenin Türkiye politikalarının irrasyonel ve duygusal bir noktaya savrulduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Zira irrasyonel bir zeminde ulusal çıkarlarını gözetemeyen diğer AB üyesi ülkeler Türkiye'nin Birlik'in güvenliği ve istikrarı konusunda oynadığı stratejik rolün farkındadır. Almanya ve Avusturya ise gerek aşırı sağın yükselmesi gerekse Türk diasporası ile ilgili korku ve şüpheleri nedeniyle Türkiye konusunda irrasyonel ve aşırı duygusal bir noktaya savrulmuştur. Almanya birçok AB kurumunu domine ettiği için bu durum Ankara-Brüksel ilişkilerini zehirleyen temel faktörlerden biri haline gelmiştir.

Bu bağlamda Türkiye özellikle Almanya'yı dengelemek adına İtalya, İspanya, Fransa, Macaristan ve Polonya gibi ülkelerle ilişkilerini derinleştirmelidir. Bu noktada Birleşik Krallık'ın almış olduğu Brexit kararının büyük ölçüde Almanya'nın hegemonik konumuna duyulan bir tepki olduğu da not edilmelidir. Zira Birleşik Krallık'taki özellikle de yaşlı kuşak tarihsel korkulardan hareketle "biz iki dünya savaşını Almanya tarafından yönetilmek için kazanmadık"⁵⁸

58. Emile Simposon, "Brexite's Dunkirk Fantasyland", *Foreign Policy*, 7 Ağustos 2017.

argümanıyla Berlin'in bu hegemonik konumuna itiraz etmektedir. Diğer taraftan Almanya'nın kazandığı özgüven sayesinde ABD ile dahi söylem düzeyinde çatışmaktan çekinmediğine dikkat edilmelidir. Zira Trump ile Merkel arasında yaşanan gerilimi Berlin her ne kadar Trump sonrasında Almanya'nın hür dünyanın lideri olduğu ve liberal değerleri savunduğu söylemlerinin arkasına gizlemeye çalışsa da Obama döneminden itibaren Deutsche Bank (7,2 milyar dolar)⁵⁹ ve Volkswagen (2,8 milyar dolar ceza ve 27,2 milyar dolar 500 bin aracın geri çağrılmasının masrafı)⁶⁰ gibi Alman şirketlerine Amerika'da kesilen astronomik cezalarla iki ülke arasındaki ticaret savaşları gün yüzüne çıkmış durumdadır. Bu noktada Trump ile yaşanan bir dizi kriz sonrasında Merkel'in "Avrupa kendi kaderini kendi eline almalıdır"⁶¹ açıklaması Alman dış politikasında yukarıda bahsedilen paradigma değişikliğinin bir özeti olmuştur.

AB'nin Müdahaleci Politikaları

Türkiye-AB ilişkileri açısından önemli bir sorun kaynağı da hem AB kurumlarının hem de birçok üye ülkenin Türkiye'ye yönelik müdahaleci politikalar izlemesidir. Ankara'yı vatandaşları aracılığıyla sorunlarını Avrupa'ya taşımakla suçlayan Brüksel her fırsatta Türkiye'nin iç işlerine karışmakta ve çıkarlarına tezat teşkil edecek politikalar izlemesini sopa gösterme yöntemiyle engellemeye çalışmaktadır. Örneğin Avrupa'daki bazı basın-yayın organları hükümete yönelik ciddi bir karalama kampanyası yürüterek Avrupa'da Türkiye karşıtı bir atmosferin oluşmasına sebep olmaktadır. Siyasiler de söz konusu atmosferden etkilenmekte ve karşıt pozisyon almanın yanında müdahaleci bir tavır benimseyerek Türkiye'nin iç işlerine karışmada herhangi bir beis

görmemektedir. Türkiye'de 16 Nisan'da Cumhurbaşkanlığı sistemi için referanduma gidildiğinde birçok gazetenin taraf tutması, bazı Avrupa hükümetlerinin Türk bakanların ülkelerinde konuşma yapmalarını engellemeleri ve Almanya'daki Die Linke gibi bazı partilerin liderlerinin "hayır" kampanyası için çalışmalarını söz konusu müdahaleci politikaları gözler önüne sermesi bakımından önemlidir.

AB'nin böyle bir tutum benimsemesinin temel sebebi geçmişin gölgesinden kurtulmaya yönelik eski diplomasi yöntemlerini sürdürmek istemesi ve Ankara'yı eşit bir ortak olarak görmemeleridir.⁶² Bazı AB ülkeleri Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasından duydukları rahatsızlığı her fırsatta belli etmekte ve kendi ekseninde tutarak çıkarlarına aykırı politikalar izlemesini engellemek için asimetrik bir ilişki biçimi sürdürmek istemektedir. Ayrıca AB'nin ilişki biçimi ve müdahaleci politikaları iki aktör arasında tarihi bir olgu haline gelmiş ve kurumsallaşmıştır. Bunun en önemli sebepleri arasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da ifade ettiği gibi Batı'nın Doğu ülkeleriyle ilişkilerinde şarkiyatçı saiklerle hareket etmesi⁶³ ve siyasi istikrarsızlığın olduğu dönemlerde de koalisyon hükümetlerinin meşruiyetlerini AB üzerinden sağlamaya çalışmaları bulunmaktadır.⁶⁴ AB'nin söz konusu asimetrik ilişkiyi sürdürme çabaları Türk karar vericileri tarafından da ısrarla eleştirilmektedir. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Ankara'nın ikinci sınıf muameleyi kabul etmediğini, Avrupa Konseyi'nin kurucu üyesi olan Türkiye'nin eşit ortak olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁵ Eski Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş da Türkiye'nin AB ile müzakerele-

59. "Deutsche Bank Agrees \$7.2bn Penalty with US Regulators", BBC News, 23 Aralık 2016.

60. Paul A. Eisenstein, "Volkswagen Slapped With Largest Ever Fine for Automakers", NBC News, 21 Aralık 2017.

61. Samuel Osborne, "Angela Merkel Again Says 'Europe Must Take Fate into Own Hands' And Step Up as Diplomatic Player", *Independent*, 30 Mayıs 2017.

62. Kemal İnat, "Avrupa Neden Türkiye Siyasetine Karşıyor?", *Türkiye*, 15 Mart 2017.

63. İsmail Ediz, "Reelpolitik ve Oryantalizm Sarmalında Batı'nın Türkiye Algısı", *Türk Dış Politikası Yılı 2016*, ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mustafa Caner, (SETA, İstanbul: 2017), s. 117-149.

64. Güngörmez, "AB'nin 'İyi' Teröristleri".

65. "Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Bizi Eşit Ortak Gibi Görmek Dürmundalar", Anadolu Ajansı, 7 Aralık 2016.

rinde eşit ortak statüsünden başka hiçbir statüyü kabul etmeyeceğini belirtmiştir.⁶⁶

Darbe girişimine AB ülkeleri tarafından verilen tepkinin sönük kalması, diplomatik ziyaretlerin çok geç yapılması Türkiye'deki karar vericilere ve Türk halkına hayal kırıklığı yaşatmıştır.

AB'nin kurmuş olduğu asimetrik ilişkiyi sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu/kullandığı yöntemler konjonktüre göre çeşitlilik göstermektedir. Türkiye'nin çok boyutlu ve AB/Batı odaklı olmayan dış politikası kimi zaman eksen kayması tartışmaları başlatılarak⁶⁷ kimi zaman azınlık hakları referans gösterilerek⁶⁸ çoğu zaman ise insan hakları ve demokrasi kartı kullanılarak dizginlenmeye çalışılmaktadır. Burada değinilmesi gereken temel nokta AB'nin söz konusu tutumu benimsemesinin sebebinin insan hakları, demokrasi, adalet gibi normatif değerler değil sahip olduğu çıkarları olduğudur. Demokrasi ve insan haklarının savunucusu ve lokomotif olduğu düşünülen AB'nin 2013'te Mısır'da gerçekleştirilen darbeye gerçek anlamda karşı çıkmaktan uzak durması, 15 Temmuz'da Türkiye'de gerçekleştirilen darbe girişiminde ise bekle-gör politikası izleyip girişimden çok sonra açıklama yapması dile getirilen değerlerin birer araç olduğunu gözler önüne seren son örneklerdir.⁶⁹

Her ne kadar müdahaleci politikaların ülkelerdeki sorunları daha çok büyüttüğüne ve müdahale edilen ülkelerin AB için daha büyük teh-

dit haline geldiğine inanan kesimler olduğu ifade edilse de⁷⁰ bazı çevreler Birlik'in müdahaleci bir politika izlemesini doğru bulmakta ve desteklemektedir. Örneğin AP Türkiye Raportörü Kati Piri "Türkiye'nin AB'ye üye olmaya çalıştığını, kendi isteğiyle müzakerelerde yer aldığını, bu sebeple AB'nin Türkiye'nin iç işlerine müdahale etmesinin doğru olduğunu" ifade etmiştir.⁷¹ Türkiye'nin egemenlik hakkına saygı duymayan ve AB'ye üye olmak istediği için Türkiye ile asimetrik bir ilişkinin tesis edilmesini doğru bulan bu düşünce ilişkileri geliştirerek iş birliği alanlarını artırmaktan ziyade tehdit alanlarının ve sorunların çoğalmasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca söz konusu tutum uluslararası ilişkiler disiplininin ve diplomasinin kadim kuralı olan "mütekabiliyet" ilkesine de aykırıdır. Her ne kadar Türkiye altmış yıla yaklaşan bir süredir AB'nin parçası olmak için çaba gösterse de mütekabiliyet ilkesinin geçerli olmadığı, asimetrik ilişki biçiminin tesis edildiği bir ortamda karşılıklı kazanca dayanan rasyonel zeminde inşa edilecek bir ilişki kurulması mümkün görünmemektedir. Bu sebeple AB'nin söz konusu tutumunu değiştirerek Türkiye ile olan ilişkilerini asimetrik seviyede sürdürme ısrarından vazgeçmesi ve ilişkilerdeki tehdit alanlarının azaltılıp iş birliği alanlarının çoğaltılması gerekmektedir.

SONUÇ: POLİTİKA ÖNERİLERİ

Görüldüğü gibi iki aktör arasında her ne kadar yapısal ve konjonktürel çeşitli sorunlar bulunsada iş birliği mekanizmalarını hayata geçirebilecekleri birçok alan ve başlık bulunmaktadır. Elli dört yılın geride bırakıldığı ilişkilerde iki aktör belirli bir seviyede entegrasyon gerçekleştirmiş ve birçok alanda iş birliği yapabilmıştır. Geçmişten bugüne karşılaşılan krizlerin çözümü konusunda

66. "Kurtulmuş: Avrupa Verilen Sözleri Büyük Oranda Yerine Getirmiyor", Memurlar.net, 13 Temmuz 2017, <https://www.memurlar.net/haber/680735/kurtulmus-avrupa-verilen-sozleri-buyuk-oranda-yerine-getirmiyor.html>, (Erişim tarihi: 30 Temmuz 2017).

67. Şaban Kardeş, "Türk Dış Politikasında Eksen Kayması mı?", *Akademik Ortadoğu*, Cilt: 5, Sayı: 2, (2011), s. 19-42.

68. Fatih Gökhan Diler, "AB 2016 İlerleme Raporu'nda Azınlık Hakları Uyarısı", *Ağos*, 10 Kasım 2016.

69. İnat, "Avrupa Neden Türkiye Siyasetine Karşıyor?"

70. Kemal İnat, "Demokrasi ve Müdahalecilik Arasında AB'nin Türkiye Politikaları", *Star Açık Görüş*, 9 Mart 2014.

71. "Darbenin Toplum Üzerindeki Etkisini Göremedik", *Al Jazeera Türk*, 30 Ağustos 2016.

gösterilen karşılıklı çaba göz önünde bulundurulduğunda AB ile Türkiye arasındaki sorunların çözülemeyecek mahiyette olmadığı belirtilmesi gerekmektedir. Özellikle ekonominin iki aktör arasındaki ilişkilerin lokomotif haline gelmesi ve mevcut sorunların karşılıklı bağımlılık ilkesi ekseninde diyalog kurularak çözülmesi gerekir. Taraflar arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir zeminde sürdürülebilmesi ve içinde bulunduğu kriz ortamından çıkabilmesi için iki aktör tarafından aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir:

- Ekonomi iki aktör için de ilişkilerin can damarını oluşturmaktadır. Türkiye Avrupa için önemli bir pazar ve güzergah, Avrupa ise Türkiye'nin büyüyen ekonomisi için önemli bir kaynaktır. Bu sebeple Gümrük Birliği'nin güncellenmesi yeni konjonktüre uygun hale getirilmesi ve iki aktörün de çıkarlarını kapsayacak şekilde yenilenmesi ikili ilişkiler açısından ihtiyaç duyulan motivasyonu sağlayacaktır.
- Terörle mücadele tarafların ortak çıkarını yansıtan, mutabık kalması gereken ve iş birliği yapılamadığı taktirde büyük kayıp ve maliyetlere yol açabilecek bir konudur. Terörün tanımı konusunda süregelen anlaşmazlığın ilişkileri çıkmaza soktuğu açıktır. Avrupa ülkelerinin DEAŞ konusunda destek verse de PKK ve FETÖ gibi örgütlerle arasına mesafe koymaması Türkiye kamuoyunda büyük bir infiale sebep olmaktadır. Terör konusunda gerçekleştirilecek uzlaşma hem iki aktör arasındaki ilişkilerde önemli bir sorunu bertaraf edecek hem de ulusal, bölgesel ve küresel güvenliğe katkıda bulunacaktır.
- İki aktör karşılıklı bağımlılığı artıracak projeler geliştirmekten ve rasyonel ilişkiye katkı sağlayacak başlıklar oluşturmaktan imtina etmemelidir. Karşılıklı bağımlılığın oluşturulması iki aktör arasındaki sorunların çözümünü kolaylaştıracaktır.
- 15 Temmuz darbe girişiminin faili birçok ismin Avrupa ülkelerine kaçması gelecekte

ilişkiler açısından çok daha sorunlu bir alanı ortaya çıkarabilir. AB ülkelerinin FETÖ'ye yönelik politikalarını gözden geçirmesi ve örgüt üyelerinin Türkiye ile ilişkileri sabote etmesini engellemesi gerekmektedir.

- Avrupa'da yükselen aşırı sağ ve radikalleşme ile mücadelede Türkiye AB ülkeleri için son derece önemli bir partnerdir. Aşırı sağ partilerin söylemlerinin ana akım partiler tarafından benimsenmesi söz konusu düşüncelerle mücadeleye katkı sağlamadığı gibi ilişkileri de sabote etmektedir. Avrupa'daki karar vericilerin aşırı sağın Türkiye karşıtı söylemlerini sahiplenmemesi ve ilişkilerde yer alan sorunlara yenilerini eklememesi gerekmektedir.
- Avrupalı ülkeler ve karar vericiler Türkiye ile ilişkileri sabote ve provoke eden, çıkmaza sokan aktörler ve çıkar gruplarıyla değil karşılıklı bağımlılığı ve Türkiye ile rasyonel ilişki tesis edilmesini savunan aktörlerle çalışmalıdır.
- Bazı AB ülkelerinin Türkiye'yi iç politika tartışmalarının parçası haline getirmesi ilişkileri kötü etkilemektedir. Özellikle bu durum seçim dönemlerinde belirgin olarak ortaya çıkmış ve ikili ilişkileri çok daha kötü bir zemine kaydırıştır.
- Türkiye-AB ilişkilerinin teknik konulardan ziyade siyasi sorunlar sebebiyle tıkandığının bilinmesi gerekir. Mevcut konjonktürde süreci devam ettiremeyecek olan iki aktörün yeni bir girişim başlatması ve sorunlara çözüm bulunması amacıyla temiz bir sayfa açarak bir vizyon benimsemesi ilişkilerde ihtiyaç duyulan motivasyon ve enerjinin elde edilmesine katkı sağlayacaktır.
- Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasındaki problemler Ankara-Brüksel ilişkilerini etkilememelidir. İki aktör ilişkilerdeki kurumsallaşma ve rasyonelleşmeyi sağlamalıdır. Türkiye'nin Almanya ile yaşadığı sorunlar ya da Türkiye-Avusturya arasındaki var olan

problemler Ankara-Brüksel ilişkilerine mal edilmemelidir.

- Brexit'in olumsuz etkilerinin giderilmesi için AB'nin Türkiye ile ilişkilerine özel bir önem vermesi gerekmektedir. Brexit kararının domino etkisi oluşturmaması ve olumsuz etkilerinin engellenmesi için Türkiye ile ilişkilere ivme kazandırılması önemlidir. Brexit'in Birlik hakkında sebep olduğu karamsarlığın aşılması derinleşme politikalarının yanında genişleme politikalarına da devam edildiğinin gösterilmesiyle mümkündür.
- Türkiye'nin bölgesinde istikrarlı bir yapıda olması, çok boyutlu bir dış politika izlemesi birçok konuda AB'nin de yararındadır. Bu sebeple AB'nin Türkiye'nin dış politikasına

yönelik eleştirilerini azaltması, müdahaleci politikalarından vazgeçmesi ve asimetrik bir ilişki kurma arzusunun sorunları artırdığını anlaması gerekmektedir.

- AB'nin Türkiye'nin egemenlik haklarına saygı duymaması ve asimetrik bir ilişki tesis etmeye çalışması hem ilişkiler açısından büyük bir sorun oluşturmakta hem de uluslararası ilişkilerin kadim kuralı olan mütekabiliyet ilkesiyle çelişmektedir. Söz konusu tutum iş birliği alanlarını gölgelerken sorunları çoğaltıcı bir etki oluşturmaktadır. Hem Türkiye hem de AB'nin karşılıklı kazanç dayalı, rasyonel zeminde inşa edilecek simetrik bir ilişki biçimini benimsemesi sıkıntılı zamanlardan geçen ilişkilerde ihtiyaç duyulan bir olgudur.

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin başlıca dinamikleri mevcut ve kullanılmayı bekleyen iş birliği alanları ve özellikle son dönemde yaşanan krizlere sebep olan yapısal/konjonktürel sorunlardır. 1963 yılından itibaren süregelen ilişkiler inişli çıkışlı bir görüntü sergilemiş ve iki aktör zaman zaman kriz yaşasa da ilişkilerini sürdürüebilme kararlılığını göstermiştir. Son dönemde ilişkilere kriz ve sorunlar damga vurmuştur. Taraflar arasındaki ilişkiler siyasi sebeplerle tıkanan müzakerelere değişik alanlardan birçok sorunlu konunun da eklenmesiyle birlikte daha çetrefilli bir hale gelmiştir.

Bu analiz Türkiye ile AB arasında son dönemde ortaya çıkan krizleri incelemektedir. İkili ilişkilerde sorun yaratan temel konjonktürel ve yapısal sorunlar bu doğrultuda ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Diğer taraftan bütün bu sorunlara rağmen ikili ilişkilerin rasyonel bir zeminde devam etmesini sağlayan ve iki tarafın da çıkarına olan iş birliği alanları da ele alınmaktadır. Böylece Türkiye-AB ilişkilerinin mevcut durumunun bir fotoğrafı çekilmekte ve ilişkilerde ortaya çıkan krizin kaynakları analiz edilmektedir. Buradan hareketle ikili ilişkilerin yeniden rayına oturabilmesi için atılması gereken adımlar politika önerileri olarak sunulmaktadır.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

www.setav.org